

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

ENVIRONMENTÁLNE POSTOJE, SPRÁVANIE A ICH PODPORA

Zborník vedeckých prác

Iveta Jeleňová (ed.)

Fakulta verejnej správy

Košice 2026
Vydavateľstvo ŠafárikPress

UNIVERZITA PAVLA JOZEFA ŠAFÁRIKA V KOŠICIACH

Fakulta verejnej správy
Katedra sociálnych štúdií

Environmentálne postoje, správanie a ich podpora

Iveta Jeleňová (Ed.)

Košice 2026

Publikácia je výstupom z projektu VEGA 1/0764/24 *Environmentálne postoje, pro-environmentálne správanie a jeho podpora*.

Environmentálne postoje, správanie a ich podpora

Zborník vedeckých prác

Editorka:

doc. Mgr. Iveta Jeleňová, PhD.

*Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy,
Katedra sociálnych štúdií*

Recenzenti:

prof. Ing. Ivana Butoracová Šindleryová, PhD.

*Univerzita sv. Cyrila a Metoda v Trnave, Fakulta sociálnych vied, Ústav
politických vied a verejnej správy*

PhDr. Miroslav Fečko, PhD.

*Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy,
Katedra verejnej politiky a teórie verejnej správy*

Publikácia je vydaná Univerzitou Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach na základe licencie Creative Commons (CC) CC BY-NC-ND Creative Commons Attribution-NonCommercial-No-derivates 4.0 Licencia umožňuje dielo voľne zdieľať len s uvedením autora, bez komerčného použitia a bez akýchkoľvek úprav alebo odvodených diel.

Za odbornú a jazykovú stránku publikácie zodpovedá autor.

Dielo bolo vytvorené na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulte verejnej správy.

Umiestnenie: www.unibook.upjs.sk

Dostupné od: 14.09.2026

DOI: <https://doi.org/10.33542/EPS-0548-1>

ISBN 978-80-574-0548-1 (e-publikácia)

OBSAH

PREDHOVOR	4
GIZELA BRUTOVSKÁ	
Generačné rozdiely v adaptačných stratégiách na klimatickú zmenu v povodí rieky Roňava	7
IVETA JELEŇOVÁ	
Rodové postoje a klimatická zodpovednosť na Slovensku: analýza ESS 11	34
KATARÍNA STRAPCOVÁ	
Zmena klímy, environmentálne riziká a hranice spravodlivosti: čo nám hovoria údaje z výskumov verejnej mienky?	52
ELIŠKA ZÁSADOVÁ	
Environmentálne postoje a environmentálne správanie u vysokoškolských študentov	78

PREDHOVOR

Publikácia *Environmentálne postoje, správanie a ich podpora* vychádza ako zborník vedeckých prác, ktorých časť bola prezentovaná na medzinárodnom vedeckom sympóziu organizovanom Katedrou sociálnych štúdií Fakulty verejnej správy Univerzity Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach. Sympóziu sa uskutočnilo 3. decembra 2025 a rovnako ako predkladaný zborník predstavuje jeden z výstupov projektu VEGA 1/0764/24 *Environmentálne postoje, pro-environmentálne správanie a jeho podpora*.

Hlavným cieľom projektu je preskúmať environmentálne postoje a pro-environmentálne správanie. Členky riešiteľského kolektívu sa zaoberajú ich vzťahom k vybraným demografickým a psychologickým charakteristikám, ako aj k postojom k verejným politikám v oblasti životného prostredia. Pozornosť venujú tiež podpore pro-environmentálneho správania v pracovnom prostredí, a to z perspektívy organizácií aj zamestnancov.

Zámerom sympózia bolo zdieľať výsledky výskumu, skúsenosti a poznatky s kolegami z domácich a zahraničných vedeckých pracovísk a zároveň vytvoriť priestor na medziodborovú diskusiu odborníkov z oblasti verejnej správy, psychológie, sociológie, environmentalistiky a ďalších príbuzných disciplín. Záujem o účasť prejavili aj zástupcovia neziskových organizácií venujúcich sa ochrane životného prostredia a zamestnanci štátnych inštitúcií. Na sympóziu sa zúčastnili aj odborníci z Poľska a Ukrajiny, čím podujatie získalo medzinárodný rozmer.

Príspevky prezentované na sympóziu boli tematicky rôznorodé. Venovali sa environmentálnej spravodlivosti, konzumnej spoločnosti a jej vzťahu k životnému prostrediu, hydrologickým procesom v krajine, welfare zvierat, generačným rozdielom v adaptačných stratégiách, ako aj súvislostiam medzi rodovými postojmi a klimatickou zodpovednosťou.

Prednesené príspevky a následná diskusia poukázali na rôznorodosť faktorov, ktoré vstupujú do formovania environmentálnych postojov a správania, a zároveň otvorili otázky ich ďalšieho výskumu. Osobitná pozornosť bola venovaná problematike klimatickej zmeny, osobnej zodpovednosti jednotlivcov a podmienkam, za ktorých je možné podporovať

pro-environmentálne správanie. Diskusia zároveň poukázala na potrebu hľadať spôsoby, ako vedecké poznatky efektívnejšie využívať pri podpore environmentálne zodpovedného konania.

Predkladaný zborník na základe výsledkov recenzného konania zahŕňa tri práce prezentované na sympóziu, ktoré dopĺňa ďalšia tematicky súvisiaca štúdia. Publikované texty sa sústreďujú predovšetkým na environmentálne postoje, postoje ku klimatickej zmene a jej percepciu a prinášajú poznatky zo slovenského aj ukrajinského prostredia.

Veríme, že zborník prispeje k odbornej diskusii o environmentálnych postojoch, klimatickej zmene a jej vnímaní a zároveň poskytne podnety pre ďalší výskum tejto aktuálnej a spoločensky významnej problematiky.

Iveta Jeleňová
editorka

GENERAČNÉ ROZDIELY V ADAPTAČNÝCH STRATÉGIÁCH NA KLIMATICKÚ ZMENU V POVODÍ RIEKY ROŇAVA

Gizela Brutovská

*Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy,
Katedra sociálnych štúdií*

ABSTRACT

The paper deals with a comparative analysis of generational differences in the perception of climate change and the choice of real adaptation strategies. It empirically focuses on the highly vulnerable rural territory of the Roňava river basin in south-eastern Slovakia. Quantitative research ($N = 88$) was conducted via a questionnaire survey across four generational cohorts (Generation Z, Millennials, Generation X, Baby Boomers). The results showed no significant differences in the cognitive belief regarding the existence of climate threats ($p > 0.05$), but they confirmed profound asymmetries at the behavioral level. While the youngest cohort exhibits the highest level of anticipated eco-anxiety and a tendency to solve discomfort technologically, it lags behind in practical community micro-adaptation (the *Green Gap* phenomenon). Conversely, older generations, due to their structural position as homeowners and their habitual routines, dominate in traditional forms of adaptation (rainwater harvesting, home insulation). In the context of Bauman's liquid modernity, the study also identifies an across-the-board deficit in bridging social capital when coping with climate extremes. The findings point to the need for differentiated

regional policies that consider not only environmental awareness but also the structural and material barriers of individual generations.

Key words

climate change; generational differences; adaptation strategies; eco-anxiety; green gap; social capital

ABSTRAKT

Príspevok sa zaoberá komparatívnou analýzou generačných rozdielov v percepcii klimatickej zmeny a vo voľbe reálnych adaptačných stratégií. Empiricky sa zameriava na vysoko zraniteľné vidiecke územie povodia rieky Roňava na juhovýchodnom Slovensku. Kvantitatívny výskum ($N = 88$) bol realizovaný formou dotazníkového dopytovania naprieč štyrmi generačnými kohortami (Generácia Z, Mileniáli, Generácia X, Baby Boomers). Výsledky nepreukázali signifikantné rozdiely v kognitívnom presvedčení o existencii klimatickej hrozby ($p > 0,05$), potvrdili však hlboké asymetrie v behaviorálnej rovine. Kým najmladšia kohorta vykazuje najvyššiu mieru anticipovanej environmentálnej úzkosti a tendenciu riešiť diskomfort technologicky, v praktickej komunitnej mikro-adaptácii zaostáva (fenomén *Green Gap*). Naopak, staršie generácie vďaka svojej štrukturálnej pozícii vlastníkov nehnuteľností a zvykovým rutinám dominujú v tradičných formách adaptácie (zachytávanie zrážkovej vody, zatepľovanie). Štúdia zároveň v kontexte Baumanovej tekutej modernity identifikuje plošný deficit premost'ujúceho sociálneho kapitálu pri zvládaní klimatických extrémov. Závbery poukazujú na potrebu diferencovaných regionálnych politík, ktoré zohľadnia nielen environmentálne povedomie, ale aj štrukturálne a materiálne bariéry jednotlivých generácií.

Kľúčové slová

klimatická zmena; generačné rozdiely; adaptačné stratégie; environmentálna úzkosť; zelená medzera; sociálny kapitál

Grantová podpora

Príspevok vznikol ako súčasť riešenia grantového projektu VEGA č. 1/0764/24 Environmentálne postoje, pro-environmentálne správanie a jeho podpora

ÚVOD

Klimatická zmena predstavuje komplexnú globálnu výzvu 21. storočia, ktorej riešenie je nevyhnutne spojené s premenou spoločenského vnímania, emočnej odozvy a individuálneho i kolektívneho správania. Jedným z kritických faktorov ovplyvňujúcich túto transformáciu je generačná príslušnosť. Rozdiely medzi generáciami v prístupe ku klimatickej kríze sa stávajú kľúčovou témou sociologického a environmentálneho výskumu, ktorý ponúka kľúč k pochopeniu toho, ako rôzne skupiny obyvateľstva vnímajú environmentálne riziká a aké mechanizmy si volia na vyrovnanie sa s nimi (Schalin, 2025). Koncept generácie, ako ho sociologicky ukotvil Karl Mannheim (1952), rozlišuje medzi generačným umiestnením (historickým kontextom) a generáciou ako aktualitou, kedy spoločne prežívané udalosti formujú kolektívne vedomie a akčné vzorce. Ľudia narodení v rovnakom období prežívajú rovnaké spoločenské udalosti v citlivom veku, čo vytvára podobné spôsoby myslenia. Mannheim (1952) zdôrazňuje, že *mladosť* (cca 17–25 rokov) je obdobím, keď sa formuje reflexívne vedomie a človek začína „žiť v prítomnosti“ — teda uvedomovať si spoločenské problémy. Podľa neho, si mladí ľudia *rýchlejšie osvojujú nové postoje, jazyk, návyky* a reagujú na spoločenské zmeny. Staršie generácie zostávajú viac pripútané k „dráme svojej mladosti“ — teda k hodnotám a skúsenostiam, ktoré ich formovali. Preto medzi generáciami vzniká napätie, najmä keď spoločnosť prechádza rýchlymi zmenami. V kontexte klimatickej krízy sa prejavujú dva hlavné teoretické prístupy (Schalin, 2025). V slovenskom sociologickom prostredí sa tejto problematike systematicky venujú Strapcová a Zeman (2025a, 2025b), ktorí vo svojich výskumoch zameraných na verejnú mienku, obavy o klímu a spravodlivú zelenú transformáciu poukazujú na to, že vnímanie environmentálnych hrozieb a ochota k environmentálne šetrnému správaniu sú

výrazne podmienené nielen globálnymi trendmi, ale aj lokálnym sociálno-ekonomickým kontextom a hodnotovými orientáciami slovenskej spoločnosti. Mannheimovský prístup zameraný na historicky situované kohorty (formované spoločenskými udalosťami) a genealogická perspektíva, ktorá zdôrazňuje rodinné väzby, morálnu zodpovednosť a medzigeneračnú solidaritu (Schalin, 2025). Súčasná transformácia spoločnosti pod vplyvom klimatickej zmeny si vyžaduje hlbokú adaptáciu, ktorá však naráža na odlišné priority, hodnotové orientácie a materiálne podmienky jednotlivých generácií.

Cieľom tohto príspevku je syntetizovať teoretické mechanizmy adaptačných stratégií a prostredníctvom empirických dát analyzovať ich špecifické prejavy naprieč generáciami Baby Boomers, X, Mileniálmi (Y) a Z v povodí Roňavy. Poukazujeme na to, že hoci verejný naratív často hovorí o nevyhnutelnom medzigeneračnom konflikte, empirické dáta naznačujú zložitejšiu štruktúru vzťahov, v ktorej zohrávajú významnú rolu inštitucionálne faktory a rozdiely v pripisovaní zodpovednosti. Zatiaľ čo niektoré rozdiely sa javia ako mierne a ovplyvnené skôr ideologickými alebo štrukturálnymi faktormi, iné zistenia poukazujú na výrazné disparity, najmä v oblasti emócií a aktivizmu. Mladšie generácie vykazujú vyššiu mieru emocionálnej angažovanosti, zatiaľ čo staršie generácie sa opierajú o skúsenosť a stabilitu (Poortinga et al., 2023). Ľudia z mladších generácií majú tendenciu častejšie než predchádzajúce generácie zverovať zodpovednosť za riešenie klimatických zmien podnikateľským/priemyselným sektorom a environmentálnym skupinám (Skeiryte et al., 2022). Pochopenie týchto rozdielov je zásadné pre formulovanie efektívnej klimatickej komunikácie a politik, ktoré by dokázali mobilizovať celú spoločnosť.

Ideálnym priestorom na empirické overenie týchto teoretických mechanizmov je lokálne prostredie bezprostredne vystavené klimatickým extrémom. Takýmto územím je povodie rieky Roňava na juhovýchodnom Slovensku, ktoré z hľadiska environmentálnej geografie predstavuje kritickú zónu s vysokou mierou zraniteľnosti (časté záplavy, sucho, vlny horúčav). Práve tu bol realizovaný kvantitatívny výskum zameraný na mapovanie reálnych následkov klimatických zmien na kvalitu života obyvateľov.

Teoretické vymedzenie adaptačných stratégií

Adaptačné stratégie na klimatickú zmenu predstavujú vládne, komunitné alebo individuálne opatrenia zamerané na zníženie zraniteľnosti a zvýšenie odolnosti sociálno-ekologických systémov voči očakávaným alebo prebiehajúcim klimatickým stimulom. Na rozdiel od mitigačných stratégií, ktorých cieľom je znižovanie emisií skleníkových plynov a riešenie samotných príčin krízy, adaptácia sa zameriava na zvládanie jej dôsledkov (Skeiryte et al., 2022). Ako v slovenskom kontexte v rámci diskusií o spravodlivej zelenej transformácii a verejnej mienke pripomínajú Strapcová a Zeman (2025b), adaptačné procesy nie sú len technickou záležitosťou, ale narážajú na rôzne spoločenské dilemy, hodnotové rozpory a nerovnakú pripravenosť jednotlivých vrstiev populácie. Adaptácia je chápaná (Schalin, 2025) ako súbor reakcií jednotlivcov, rodín a spoločnosti na dlhodobé klimatické narušenia, ktoré menia časové horizonty rozhodovania, morálne záväzky medzi generáciami, spôsoby starostlivosti o budúce generácie, každodenné správanie a hodnoty.

Kľúčovými prvkami adaptácie podľa Schalina (2025) sú:

- adaptácia ako morálna a generačná zodpovednosť. Klimatická zmena „rozširuje časové a morálne horizonty naprieč generáciami“. To znamená, že adaptácia nie je len technická alebo environmentálna reakcia, ale aj etická povinnosť voči budúcim generáciám, starostlivosť v rámci rodín (genealogický prístup), prehodnocovanie životných štýlov.
- adaptácia ako sociálna reprodukcia. Klimatická zmena narúša „dlhodobé obdobie sociálnych narušení“ a preto adaptácia musí zahŕňať zmeny v rodinných rolách, nové formy solidarity, medzigeneračné učenie.
- adaptácia ako reakcia na generačné konflikty a obavy. Mladšie generácie (najmä po roku 2018) vnímajú klimatickú zmenu ako existenčnú hrozbu. Staršie generácie reagujú inak — nie pre nedostatok záujmu, ale pre odlišné životné skúsenosti. Adaptácia je teda aj vyjednávanie medzi generáciami, spoločné hľadanie riešení a zdieľanie vedomostí a zdrojov.
- adaptácia ako kultúrny a diskurzívny proces. Adaptácia je formovaná aj tým, ako sa o klimatickej zmene hovoria médiá, aktivizmus, politické

rámce. Generácie si vytvárajú odlišné naratívy, ktoré ovplyvňujú ich ochotu adaptovať sa.

Teoreticky môžeme adaptáciu na klimatickú zmenu podľa Poortinga et al. (2023) rozdeliť do dvoch hlavných dimenzií, a to kognitívnej a behaviorálnej. Kognitívna adaptácia na klimatickú zmenu zahŕňa transformáciu vnímania rizika, prehodnotenie osobných hodnôt a formovanie postojov. Behaviorálna adaptácia sa prejavuje v dvoch formách: technicko-štrukturálnych zmenách (napr. zateplovanie domov, inštalácia obnoviteľných zdrojov energie, budovanie vodozádržných systémov) a behaviorálno-životných zmenách (napr. zmena stravovacích návykov, využívanie zdieľanej mobility, obmedzenie spotreby).

Psychologické modely, ako napríklad model RANAS (Risk, Attitudes, Norms, Ability, Self-regulation), ukazujú, že prechod od kognitívnej percepcie k reálnemu správaniu je sprostredkovaný subjektívne vnímanou kontrolou správania a osobnými morálnymi normami. Tieto determinanty sú však výrazne ovplyvnené historicko-sociálnym pozadím, v ktorom daná generácia dospievala. Napríklad mladšie generácie vykazujú vyššiu úroveň environmentálnej úzkosti a emocionálnej angažovanosti, čo podnecuje ich snahu o proaktívnu adaptáciu, zatiaľ čo staršie generácie sa opierajú o pragmatické skúsenosti so zvládaním ekonomických alebo spoločenských kríz z minulosti (Poortinga et al., 2023).

Charakteristika generačných kohort v kontexte environmentálnej percepcie

Generácia Baby Boomers

Generácia Baby Boomers (narodená približne v rokoch 1946–1964) bola formovaná obdobím povojnového hospodárskeho rastu, industrializácie a stability. Ich vzťah k environmentálnym otázkam je často charakterizovaný stabilitou, ale aj istou mierou skepticizmu voči radikálnym inštitucionálnym zmenám. Na základe výsledkov výskumu Poortinga et al., (2023) Boomeri vo veľkej väčšine akceptujú realitu klimatickej zmeny. Súhlasia s tým, že

klimatická zmena predstavuje problém, a ich presvedčenia sa v rokoch 2020–2022 posilnili. Boomeri vnímajú klimatickú zmenu ako vážne riziko, najmä pre spoločnosť ako celok. Ich hodnotenie rizík sa v čase zvyšovalo, čo prispelo k zmenšovaniu generačných rozdielov. Riziko pre vlastný život vnímajú o niečo menej intenzívne než riziko pre budúce generácie. Emócie sú najmenej intenzívne spomedzi všetkých generácií. Prevláda mierny nepokoj, ale menej často pociťujú úzkosť, hnev či paniku. Ich emocionálna reakcia je stabilná, menej kolísavá a viac racionálna. Adaptačné stratégie sú primárne zakotvené v lokálnej komunite a morálnej zodpovednosti na mikroúrovni. V empirickom výskume uskutočnenom v Španielsku (Divasson-J et al., 2025) sa preukázalo, že Baby Boomers v krízových scenároch klimatických šokov (ako sú výpadky energie či nedostatok vody) kladú dôraz na komunitnú solidaritu, susedskú pomoc a etickú zodpovednosť jednotlivca, pričom odmietajú striktné legislatívne regulácie zo strany štátu. Ich adaptácia je pragmatická a technicky orientovaná. Ako vlastníci nehnuteľností investujú do fyzickej odolnosti svojich obydľí (izolácia, úspora vody), pričom motiváciou je často kombinácia ekonomickej racionality a tradičných hodnôt šetrnosti.

Generácia X

Generácia X (narodená približne v rokoch 1965–1980) predstavuje premostenie medzi tradičnou a digitálnou érou. Táto kohorta zažila deindustrializáciu, nástup globalizácie a environmentálnych hnutí v ich ranej fáze. V kontexte klimatickej adaptácie prejavuje Generácia X vysoko vyvážený prístup (Divasson-J et al., 2025). Na jednej strane si uvedomujú limity štátnych inštitúcií, na druhej strane však uznávajú potrebu inštitucionálnych rámcov. Ich kľúčovou adaptačnou stratégiou je spoliehanie sa na vzdelanie, technologický pokrok a dlhodobú socioekonomickú stabilitu. Príkladom ich prístupu je racionálna implementácia inovácií v domácnostiach a podnikoch – implementujú obnoviteľné zdroje energie a energetický manažment nie primárne z dôvodu politického aktivizmu, ale ako prejav strategického plánovania a riadenia rizík. Sú najmenej náchylní k emocionálnemu podliehaniu environmentálnej úzkosti, čo im umožňuje pristupovať k adaptácii s pragmatickým zameraním na efektivitu a funkčnosť

opatrení. Podľa Poortinga et al., (2023) Gen X má pevné presvedčenia o realite klimatickej zmeny. Vysoký je tiež súhlas s tvrdením, že klimatická zmena je spôsobená ľudskou činnosťou. V rokoch 2020–2022 sa ich presvedčenia ešte viac zosilnili. Vnímajú klimatickú zmenu ako významné riziko, najmä pre spoločnosť a budúce generácie. Ich hodnotenie rizík je vyššie než u Boomerov, ale stále relatívne stabilné. Vnímanie rizík sa v čase mierne zvyšovalo. Emócie sú stredne intenzívne. Pociťujú znepokojenie, obavy a frustráciu, ale menej často extrémne emócie ako panika či klimatická úzkosť. Emocionálne reagujú viac než Boomeri, ale menej než mladšie generácie.

Generácia Y - Mileniáli

Generácia Y, známa ako Mileniáli (narodená približne v rokoch 1981–1996), vstúpila do dospelosti v období masívneho rozvoja informačných technológií a začínajúceho globálneho povedomia o klimatickej kríze. Táto generácia vykazuje hlbokú inštitucionálnu orientáciu; pri hľadaní riešení a adaptačných mechanizmov sa vo zvýšenej miere spoliehajú na authority, formálne vládnutie a štrukturálne reformy (Divasson-J et al., 2025). Ich adaptačné stratégie sa prelínajú s proekologickým spotrebiteľským správaním. Mileniáli sú ochotní modifikovať svoj životný štýl prostredníctvom trhových mechanizmov – uprednostňujú udržateľné produkty, zelenú infraštruktúru a aktívne sa zaujímajú o uhlíkovú stopu kupovaných tovarov (Skeirytė et al., 2022). Zároveň však čelia fenoménu environmentálneho postihnutia v podobe rozporu medzi vysokými deklarovanými hodnotami a reálnymi možnosťami, kedy sú ich proekologické zámery často limitované ekonomickou neistotou a vysokými životnými nákladmi v mestských centrách. Z výskumu Poortinga et al., (2023) vyplynulo, že Millennials majú veľmi vysokú mieru akceptácie vedeckého konsenzu o klimatickej zmene. Silne veria v antropogénnu príčinu klimatickej zmeny. Ich presvedčenia sú stabilné a už v roku 2020 boli na vysokej úrovni. Vnímajú klimatickú zmenu ako bezprostredné a vážne riziko. Riziko pre spoločnosť aj pre vlastný život hodnotia vysoko. Vnímanie rizík je konzistentné naprieč rokmi. Millennials prežívajú klimatickú zmenu emocionálne intenzívne. Často pociťujú úzkosť, hnev, frustráciu a pocit

ohrozenia. Emócie sú stabilné a výrazné, čo ich často motivuje k angažovanosti.

Generácia Z

Generácia Z (narodená približne v rokoch 1997–2012) predstavuje skupinu, ktorá nikdy nezažila svet bez permanentnej hrozby klimatického kolapsu a všadeprítomných digitálnych médií. Táto generácia sa vyznačuje najvyššou mierou environmentálnych obáv a emocionálnej permeability. Výskumy potvrdzujú, že zatiaľ čo rozdiely v kognitívnom presvedčení o existencii klimatickej zmeny sa medzi generáciami postupne stierajú, zásadný rozdiel pretrváva práve v emocionálnej rovine (Poortinga et al., 2023). Ako potvrdzujú aj slovenské dáta z výskumov verejnej mienky, ktoré porovnáva Strapcová (2024b), mladí ľudia vykazujú špecifický profil obáv zo zmeny klímy, kde sa vysoká miera emocionálnej angažovanosti a environmentálnej úzkosti spája s hľadaním účinných odpovedí na túto krízu. Generácia Z prežíva intenzívny environmentálny smútok a úzkosť, čo zásadne redefinuje ich adaptačné správanie. Ich stratégie nie sú len technické, ale hlboko politické a kolektívne. Dominantným príkladom je digitálny aktivizmus, participácia na klimatických štrajkoch a snaha o transformáciu spoločenského diskurzu. Zaujímavým empirickým zistením (Skeiryte et al., 2022) však je existencia tzv. zelenej medzery u tejto generácie. Hoci mladí ľudia vykazujú najvyšší proekologický aktivizmus a vnímajú osobnú zodpovednosť, v praktických každodenných činnostiach (ako je dôsledná separácia odpadu či šetrenie energiami v domácnosti) niekedy zaostávajú za staršími generáciami, ktorých správanie je poháňané zvykovými a úspornými rutinami.

Komparatívna analýza adaptačného správania

Komparatívna analýza založená na európskych dátach (Skeiryte et al., 2022; Divasson-J et al., 2025; Poortinga et al., 2023) ukazuje, že pripravenosť na adaptáciu je silne prepojená s pripisovaním zodpovednosti za riešenie klimatickej krízy. Tieto zistenia úzko korelujú s problematikou nerovnosti a klimatickej spravodlivosti, na ktoré poukazuje Strapcová (2024a), keďže

materiálne a ekonomické disparity výrazne formujú reálne možnosti jednotlivých sociálnych skupín a generácií reagovať na klimatické extrémny. Ako vo svojej reflexii diela Thomasa Pikettyho pripomína Strapcová (2024c), nerovnomerné rozdelenie zdrojov a kapitálu v historickom i súčasnom kontexte predstavuje zásadnú štrukturálnu bariéru. Táto nerovnosť neovplyvňuje len celkovú spoločenskú kohéziu, ale priamo limituje aj kapacitu zraniteľnejších vrstiev obyvateľstva a mladších generácií realizovať efektívne adaptačné opatrenia vo vlastnej réžii. Mladšie kohorty (Y a Z) majú tendenciu delegovať hlavnú zodpovednosť na korporatívny sektor, priemyselné odvetvia a environmentálne organizácie, zatiaľ čo u starších generácií je zreteľnejšia internalizácia zodpovednosti na úrovni jednotlivca alebo rodiny. Tento rozpor sa priamo premieta do voľby adaptačných prostriedkov. Zatiaľ čo Baby Boomers reagujú na klimatické hrozby mikro- adaptáciou (napr. úprava mikroklimy domova, zmena pestovateľských cyklov v záhradách), Generácia Z presadzuje makro-adaptáciu prostredníctvom tlaku na systémové zmeny v infraštruktúre miest a energetických sieťach. Ak mladý človek vníma klimatickú zmenu ako hrozbu a zároveň dôveruje environmentálnym skupinám (pripisuje im dôležitosť), pravdepodobnosť, že bude vykonávať všetky typy proekologického správania, rapídne a štatisticky významne rastie. Ak mladí ľudia presunú zodpovednosť čisto na inštitúcie, ich ochota konať klesá. Konkrétne, umiestnenie zodpovednosti výhradne na vládu a priemysel štatisticky významne znižuje pravdepodobnosť, že mladý človek bude vo svojom súkromí redukovať odpad a separovať. Prevláda u nich pocit: "Je to systémový problém, moje domáce triedenie nič nezmení". Ďalším významným faktorom sú bariéry adaptácie. Pre staršie generácie sú hlavnou prekážkou technologická náročnosť a nedostatok informácií o nových riešeniach, zatiaľ čo pre mladé generácie sú to predovšetkým finančné limity (nedostupnosť vlastného bývania znemožňuje štrukturálnu adaptáciu) a pocity bezmocnosti voči globálnemu rozsahu problému.

Pre potreby verejnej správy a strategického plánovania v regiónoch (ako je napríklad východné Slovensko – povodie rieky Roňava) je nevyhnutné tieto generačné rozdiely reflektovať. Univerzálna klimatická politika, ktorá neberie do úvahy špecifiká jednotlivých kohort, riskuje zlyhanie a nepochopenie u kľúčových skupín obyvateľstva. Verejné politiky by mali byť dizajnované

Tabuľka 1 Adaptácia na klimatickú zmenu z pohľadu jednotlivých Generácií (Baby Boomers, X, Y, Z)

Generácia	Percepcia rizika	Adaptačný mechanizmus	Pripisovanie zodpovednosti	Kľúčový príklad
Baby Boomers	nízka emocionálna intenzita, stabilná kognitívna väzba	mikro-adaptácia, komunitná solidarita, pragmatizmus	jednotlivec, rodina, lokálna komunita	zatepľovanie vlastných nehnuteľností, úspora zdrojov zvykom
Generácia X	racionálna, orientovaná na riadenie osobných a ekonomických rizík	technologické inovácie, dlhodobé strategické investície	vyvážená medzi štátom a osobnou sférou	inštalácia fotovoltiky, energetický manažment firiem
Generácia Y	vysoká informovanosť, prítomnosť inštitucionálnych očakávaní	trhové mechanizmy, proekologická spotreba, udržateľný štýl	vládne orgány, formálne inštitúcie	nákup udržateľných produktov, podpora zelenej mestskej infraštruktúry
Generácia Z	extrémna emocionálna intenzita, environmentálna úzkosť	makro-adaptácia, digitálny aktivizmus, tlak na systém	korporátny sektor, priemysel, globálne organizácie	klimatické štrajky, obmedzenie automobilovej mobility, verejný tlak

Zdroj: vlastné spracovanie, na základe výsledkov výskumov Skeiryte et al. (2022); Divasson-J et al. (2025); Poortinga et al. (2023)

komplementárne. Pre kohortu Baby Boomers a Generáciu X je efektívne stimulovať technické adaptačné stratégie prostredníctvom finančných dotácií a schém (napr. programy na obnovu domov, zelené strechy, vodozádržné opatrenia), ktoré vhodne dopĺňajú ich vlastnícku štruktúru a pragmatickú motiváciu. Pre Mileniálov a Generáciu Z je kľúčové budovať inštitucionálnu dôveru a participatívne platformy, ktoré im umožnia zapojiť sa do strategického rozhodovania o rozvoji územia. Environmentálne vzdelávanie sa na druhej strane musí posunúť od простého prenosu informácií o faktoch (kde už panuje medzigeneračný konsenzus) k rozvoju praktických zručností a manažmentu environmentálnej úzkosti u mladých ľudí, čím sa účinne preklenie „zelená medzera“ medzi radikálnym postojom a praktickým každodenným konaním.

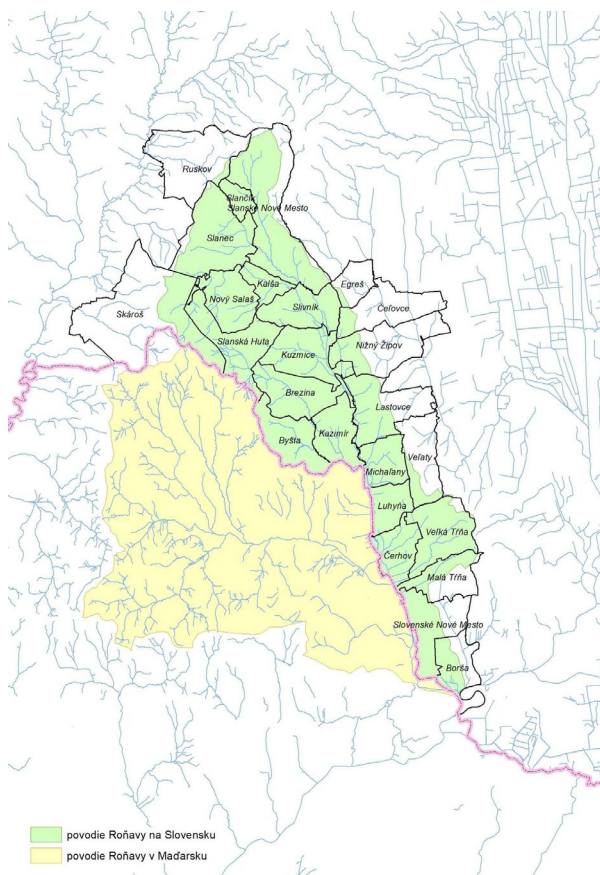
Metodológia a empirický rámec výskumu

Charakteristika a environmentálna zraniteľnosť skúmaného územia

Skúmaným územím je povodie rieky Roňava, ktoré sa nachádza v juhovýchodnej časti Slovenska, v regióne Dolného Zemplína a Abova. Z hľadiska environmentálnej geografie a strategického plánovania Agentúry pre regionálny rozvoj KSK (ARR KSK) predstavuje toto územie kritickú zónu s vysokou mierou kumulatívnej zraniteľnosti voči prejavom klimatickej zmeny (ARR KSK, 2021).

Regionálna analýza zraniteľnosti identifikovala povodie Roňavy ako územie s vysokou citlivosťou sídel na riečne povodne a nízkou vodozádržnou schopnosťou krajiny, čo v kombinácii s degradáciou pôdnej organickej hmoty a eróziou pôdy vytvára komplexný environmentálny tlak na lokálne komunity (ARR KSK, 2021).

Obrázok 1 Mapa skúmaného územia

Zdroj: ARR KSK (2021)

Pre účely výskumu realizovaného v rámci projektu *Climadam* bolo definované územie zahŕňajúce 26 obcí, ktoré sú priamo ovplyvnené hydrologickým režimom rieky Roňava. Výber obcí reflektuje rôznorodosť terénu a špecifické klimatické hrozby:

- horná časť povodia - obce ako Nový Salaš a Skároš, kde obyvatelia vnímajú najvyššiu mieru otepľovania a riziká spojené so zosuvmi pôdy,
- dolná časť povodia: Obce Borša, Slovenské Nové Mesto či Čerhov, ktoré sú morfológicky vystavené rizikám záplav.

Z hľadiska administratívneho členenia ide o rurálne územie, v ktorom dominuje individuálna bytová výstavba (96,43 % rodinné domy), čo priamo podmieňuje možnosti respondentov realizovať individuálne adaptačné stratégie, ako je zachytávanie zrážkovej vody či zatepľovanie objektov. Práve táto homogenita územia v kombinácii s jeho vysokou celkovou zraniteľnosťou (ARR KSK, 2021) vytvára relevantný vedecký rámec pre komparáciu generačných rozdielov v percepcii rizika a voľbe adaptačných mechanizmov.

Výskumný problém a ciele

Hlavným výskumným problémom je komparatívna analýza generačných rozdielov v percepcii klimatickej zmeny a vo voľbe reálnych adaptačných stratégií. Vzhľadom na špecifické geografické zameranie má výskum charakter exploratívnej prípadovej štúdie, ktorej cieľom je identifikovať lokálne trendy v zraniteľnom povodí rieky Roňava. Výskum si kladie za cieľ empiricky identifikovať, ako sa odlišné vekové kohorty líšia v kognitívnom vnímaní klimatických hrozieb, vo svojej emocionálnej odozve (obavy z extrémov a zo zdravotných rizík) a v praktickom behaviorálnom správaní (materiálna adaptácia domácností a sociálna interakcia).

Časový harmonogram a metódy zberu dát

Zber empirických dát bol realizovaný v období od júna do augusta roku 2021. Výskum prebiehal vo viacerých na seba nadväzujúcich fázach s využitím kombinácie prístupov, čo zabezpečilo komplexné pokrytie cieľových skupín v regióne:

1. Fáza 1 - expertná a mládežnícka rovina (jún 2021). Prvý zber dát prebehol v júni 2021 počas dvoch kľúčových udalostí. Prvou bolo odborné stretnutie v obci Michalany za účasti pozvaných zástupcov Košického samosprávneho kraja (KSK), miestnych samospráv, škôl a neziskových

organizácií. Paralelne prebehla administrácia dotazníkov medzi študentmi a študentkami stredných škôl priamo počas vzdelávacích aktivít projektu.

2. Fáza 2 - terénny zber v komunitách (júl – august 2021). Kľúčová časť zberu dát prebiehala počas letných mesiacov prostredníctvom osobných stretnutí s obyvateľmi priamo vo vybraných obciach povodia rieky Roňava. Zber v teréne bol realizovaný metódou náhodnej prechádzky (*random walk*).
3. Fáza 3 - elektronická distribúcia (august 2021). V záverečnej fáze bol zber doplnený o elektronickú distribúciu dotazníkov (prostredníctvom e-mailovej komunikácie) vybraným obyvateľom žijúcim na sledovanom území.

Je dôležité poznamenať, že zo strany oslovených obyvateľov bol počas celého obdobia zberu dát zaznamenaný výrazný záujem o participáciu bez prejavov neochoty, čo indikuje vysokú subjektívnu dôležitosť a aktuálnosť riešenej klimatickej problematiky v ich každodennom živote.

Výskumný nástroj a operacionalizácia premenných

Pre zber empirických dát bol využitý štruktúrovaný dotazník. Úroveň vnímania a implementácie jednotlivých adaptačných opatrení bola meraná pomocou sady indikátorov na 5-bodovej Likertovej škále, kde jednotlivé stupne vyjadrovali intenzitu javu (1 – vôbec, 2 – trochu, 3 – veľmi, 4 – nadmerne, 5 – extrémne). Premenné boli operacionalizované do nasledujúcich základných dimenzií:

- kognitívna a afektívna percepcia - subjektívny pocit aktuálnej zmeny klímy, očakávania budúcich zmien v horizonte 10 rokov, intenzita obáv zo sucha, zo záplav, zo zničenia úrody a zo zhoršenia osobného zdravotného stavu.
- materiálna (mikro-štruktúrna) adaptácia domácností - rozsah zatepl'ovania nehnuteľností, inštalácia klimatizačných a ochladzovacích systémov, budovanie protipovodňových opatrení, manažment zrážkovej a odpadovej vody.

- socio-behaviorálna adaptácia - vynútené zmeny v spôsobe trávenia voľného času, miera vyhľadávania susedskej výpomoci v krízových situáciách (sucho, záplavy) a preferované spôsoby každodennej dopravy do práce či školy.

Výskumný súbor a jeho demografická štruktúra

Do finálnej dátovej matice bolo po dátovom čistení a vyradení prípadov s chýbajúcim alebo chybným uvedením veku zaradených 88 respondentov. Vzhľadom na primárny analytický cieľ štúdie bola výskumná vzorka stratifikovaná do štyroch základných generácií. Toto rozdelenie umožnilo podrobné testovanie prejavov environmentálnej adaptácie naprieč odlišnými historicko-sociálnymi skúsenosťami:

- Generácia Z (15 – 25 rokov) - n = 18 (20,5 %)
- Mileniáli / Generácia Y (26 – 40 rokov) - n = 32 (36,4 %)
- Generácia X (41 – 59 rokov) - n = 26 (29,5 %)
- Baby Boomers (60 a viac rokov) – n = 12 (13,6 %)

Metódy spracovania a analýzy dát

Kvantitatívne dáta boli štatisticky spracované s dôrazom na deskriptívnu a komparatívnu analýzu. Pre jednotlivé sledované premenné (adaptačné opatrenia a indexy obáv) boli vypočítané priemerné hodnoty za každú generačnú kohortu osobitne. Segmentácia dát podľa vekových skupín umožnila identifikovať nielen celkové trendy v sledovanom regióne, ale predovšetkým odhaliť špecifické generačné anomálie – akými sú napríklad fenomén „zelenej medzery“ (Green Gap) v materiálnej adaptácii u najmladších respondentov alebo kritické deficity v budovaní sociálneho kapitálu pri zvládání klimatických extrémov.

Limity výskumu a štatistickej analýzy

Pri interpretácii kvantitatívnych výsledkov je nevyhnutné zohľadniť metodologické limity vyplývajúce z charakteru terénneho zberu dát. Celkový

výberový súbor ($N = 88$) poskytuje relevantný náhľad do postojov obyvateľov sledovaného mikroregiónu, avšak pri stratifikácii vzorky do štyroch generáčnych kohort dochádza k výraznému zníženiu početnosti v okrajových skupinách (napríklad Generácia Z, $n = 18$; Baby Boomers, $n = 12$).

Tento fakt má priamy dopad na štatistické testovanie hypotéz prostredníctvom analýzy rozptylu (ANOVA). Nízky počet prípadov v podskupinách znižuje celkovú štatistickú silu testu, čím sa zvyšuje riziko výskytu chyby - falošne negatívneho výsledku. To znamená, že aj v prípade existencie reálnych medzigeneračných rozdielov v populácii nemusí test preukázať ich štatistickú signifikanciu na hladine $\alpha = 0,05$.

Z tohto dôvodu sú vypočítané p-hodnoty interpretované s náležitou vedeckou opatrnosťou. Príspevok preto ťažisko svojej argumentácie opiera primárne o deskriptívnu štatistiku (analýzu priemerov a trendov) a kvalitatívne presahy dát. Aj napriek absencii štatistickej signifikancie v kognitívnych premenných totiž zistené deskriptívne rozdiely – akým je napríklad výrazná environmentálna úzkosť u mladej generácie v kontraste s jej pasivitou v praktickej adaptácii (fenomén *Green Gap*) – poskytujú cenný empirický vklad do sociologického diskurzu a tvoria nosný podklad pre koncipovanie budúcich, rozsiahlejších reprezentatívnych výskumov.

Analýza výsledkov výskumu

Pre overenie štatistickej významnosti rozdielov medzi jednotlivými vekovými kohortami (Generácia Z, Mileniáli, Generácia X, Baby Boomers) v kognitívnom a afektívnom vnímaní klimatickej zmeny bola aplikovaná jednofaktorová analýza rozptylu (ANOVA). Hladina štatistickej významnosti bola stanovená na úroveň $\alpha = 0,05$.

Hoci výsledky jednofaktorovej analýzy rozptylu (ANOVA) nepreukázali štatisticky významné rozdiely medzi generáciami ani v jednej zo štyroch testovaných kognitívno-afektívnych premenných (vo všetkých prípadoch $p > 0,05$), tento výsledok je nevyhnutné interpretovať s opatrnosťou vzhľadom na limitovanú veľkosť výberového súboru v okrajových kohortách (najmä Baby Boomers, $n = 12$). Nízka štatistická sila testu pri takto fragmentovanej vzorke môže maskovať reálne existujúce trendy. Aj napriek absencii

štatistickej signifikácie však samotné deskriptívne priemery poukazujú na dôležité kvalitatívne rozdiely.

Tabuľka 2 Deskriptívna štatistika a výsledky ANOVA pre kognitívne vnímanie a obavy z klimatickej zmeny podľa generácií

Sledovaná premenná (Škála 1-5)	Baby Boomers (60+)	Gen X (41–59)	Mileniáli (26–40)	Gen Z (15–25)	F-štatistika	p-hodnota
Pocit aktuálnej zmeny klímy	3,27 (1,38)	2,91 (0,81)	3,03 (0,76)	2,69 (0,78)	1,834	0,147
Predpoklad zmeny do 10 rokov	3,58 (0,90)	3,26 (0,81)	3,41 (0,84)	3,33 (1,07)	0,992	0,399
Obavy o vlastný zdravotný stav	2,58 (1,44)	2,21 (0,92)	2,38 (1,15)	2,67 (1,44)	0,587	0,625
Obavy z extrémneho sucha	4,08 (0,99)	3,53 (1,15)	3,59 (1,05)	3,75 (1,14)	0,811	0,493

Poznámka: Údaje v bunkách pre jednotlivé generácie vyjadrujú priemer (M) a smerodajnú odchýlku (SD) v zátvorke.

Zdroj: vlastné spracovanie

Tento lokálny obraz z povodia Roňavy zároveň do značnej miery koreluje so širšími trendmi identifikovanými v celoslovenských prieskumoch verejnej mienky a monitoringu environmentálnych postojov na Slovensku (Strapcová & Zeman, 2025a), ktoré potvrdzujú stabilné, no diferencované vnímanie klimatických hrozieb naprieč spoločnosťou. Potvrdzuje sa tiež európsky trend stierania generačných rozdielov v samotnom presvedčení o existencii klimatickej hrozby. Všetky generácie akceptujú realitu klimatickej zmeny (hodnoty nad stredom škály). Za povšimnutie však stojí kvalitatívny paradox pri Generácii Z. Hoci vykazujú najnižší priemer vnímania *aktuálnych* prejavov

zmeny vo svojom okolí ($M = 2,69$), prejavujú najvyššiu mieru anticipovaného strachu o vlastné zdravie do budúcnosti ($M = 2,67$), čo empiricky dokladá prítomnosť environmentálnej úzkosti.

Generačná disparita v praktickej adaptácii (Behaviorálna analýza)

Kým v kognitívnom presvedčení panuje medzigeneračný konsenzus, zásadné asymetrie sa prejavujú v praktickej, behaviorálnej adaptácii domácností. Tabuľka 3 ilustruje priemernú intenzitu realizovaných opatrení (od 1 – vôbec po 5 – extrémne).

Tabuľka 3 Priemerná intenzita realizácie adaptačných opatrení a sociálnej interakcie podľa generácií

Adaptačné opatrenie / Reakcia (Škála 1-5)	Baby Boomers (60+)	Gen X (41–59)	Mileniáli (26–40)	Gen Z (15–25)
Zachytávanie zrážkovej vody	3,25	2,62	3,09	1,76
Zatepľovanie nehnuteľností	2,36	2,88	2,78	2,18
Inštalácia klimatizácie/ochladzovania	1,60	2,16	2,03	2,59
Vyhľadanie susedskej výpomoci	1,44	1,60	1,41	1,18
Zmena spôsobu trávenia voľného času	2,20	2,04	2,44	2,59

Zdroj: vlastné spracovanie

Najvýraznejšie rozdiely v priemeroch sa javia v oblasti zachytávania zrážkovej vody (Baby Boomers: $M = 3,25$ vs. Gen Z: $M = 1,76$) a zatepľovania. Hoci by tento prepad mohol na prvý pohľad indikovať tzv. zelenú medzeru

u mládeže, je kritické zohľadniť štrukturálny faktor. Generácia Z (15–25 rokov) sa nachádza vo fáze štúdia alebo ranej kariéry a spravidla nevlastní nehnuteľnosti. Ich nízke skóre pri týchto položkách je preto primárne determinované absenciou objektívnych možností (rozhodovacích a finančných právomocí) realizovať stavebné úpravy, nie nutne nezáujmom o proekologické riešenia. Pri riešení diskomfortu z tepla dáta naznačujú odlišné preferencie. Mierne vyšší priemer u Generácie Z pri inštalácii klimatizácie ($M = 2,59$) a zmene trávenia voľného času ($M = 2,59$) môže indikovať vyššiu citlivosť najmladšej kohorty na teplotný diskomfort a snahu riešiť ho technologicky. Naopak, u najstaršej generácie ($n=12$) sa javí nižšia tendencia k umelému ochladzovaniu ($M = 1,60$), čo môže odrážať zvykové správanie, využívanie pasívneho tienenia domov, ale aj obavy z energetických nákladov. Vzhľadom na malú vzorku však tento trend nemožno bezpečne zovšeobecniť.

Pri analýze výrazných rozdielov v priemeroch materiálnej adaptácie – najmä pri zachytávaní zrážkovej vody (Baby Boomers - $M = 3,25$ vs. Generácia Z - $M = 1,76$) a zatepl'ovaní nehnuteľností (Generácia X - $M = 2,88$ vs. Generácia Z - $M = 2,18$) narážame na základný sociologický koncept Karla Mannheima. Mannheim rozlišuje medzi *generačným umiestnením (lokáciou)*, ktoré je dané biologicko-historickým rámcom, a *generačnou aktualitou*, teda reálnou schopnosťou konať na základe zdieľaných podmienok.

Vyhľadávanie susedskej výpomoci v čase krízy vykazuje najnižšie priemery vo všetkých kohortách (v úzkom rozmedzí 1,18 až 1,60). Najnižšia hodnota u Generácie Z ($M = 1,18$) predstavuje len veľmi jemnú indiciu o možnej nižšej komunitnej angažovanosti mladých. Rozdiely sú príliš tesné a vzorka príliš malá na to, aby bolo možné štatisticky konštatovať generačný prepád; dáta skôr potvrdzujú plošne nízku úroveň sociálneho kapitálu naprieč celým sledovaným regiónom bez ohľadu na vek. Bauman (2002) popisuje proces radikálnej individualizácie, fragmentácie sociálnych väzieb a erózie inštitútov lokálnej komunity. V prostredí povodia Roňavy sa prejavuje akútny deficit premost'ujúceho sociálneho kapitálu. Klimatická zmena ako hrozba nedokáže pôsobiť ako integrujúci prvok; namiesto kolektívnej akcie vyvoláva atomizáciu. Každá domácnosť (ako potvrdzuje 96,43 % zastúpenie rodinných domov) sa snaží s dôsledkami sucha a povodní vyrovnáť izolovane, na vlastné náklady. U Generácie Z je tento trend odcudzenia najhlbší ($M = 1,18$), čo

koreluje s teóriou *rizikovej spoločnosti* Ulricha Becka (2004). V nej mladí ľudia, hoci sú socializovaní v globálnom environmentálnom povedomí, strácajú dôveru v lokálne neformálne siete a riešenia prenášajú buď na makro-inštitúcie (štát, korporácie), alebo upadajú do pasivity z preťaženia, čo znemožňuje budovanie komunitnej odolnosti zdola.

Tabuľka 4 Kvalitatívna analýza prežívanej zmeny klímy z pohľadu generačných kohort v povodí Roňavy

Generácia	Hlavné identifikované témy v odpovediach	Reprezentatívne citáty respondentov z prieskumu
Generácia Z <i>(15 – 25 rokov)</i>	Tlak na technologický komfort (klíma doma/v aute) Výrazné obmedzenie voľnočasových aktivít a športu Fyzický diskomfort a zmeny dýchania Posun denného režimu (von až večer)	<i>"V lete musím mať stále zapnutú klímu v aute, pijem chladené nápoje... namontovali sme klimatizáciu."</i> <i>"Musel som kvôli dusnote prestať cvičiť, pretože sa mi zle dýchalo a bolo mi nevoľno."</i> <i>"Poobede po škole nemôžem ísť kvôli horúčavam von, čakám na večer, kým je chladnejšie."</i>
Mileniáli (Gen Y) <i>(26 – 40 rokov)</i>	Komplexná, viacúrovňová mikro-adaptácia Finančne nákladné investície (zateplenie, panely, čerpadlá, okná, solár) Zvýšená zdravotná obava u seba aj detí Frustrácia zo stavu spoločnosti a infraštruktúry	<i>"Samozaťažovací systém do skleníka; čerpadlo na odčerpávanie vody z pivnice; solárne panely... všetko toto sme kúpili pod vplyvom zmeny klímy."</i> <i>"Cestovanie v bez klimatizácie sa stalo neznesiteľným – začal som sa vyhýbať starým vlakom a autobusom."</i> <i>"Žažívame prívaleové dažde, tornáda a pohromy... a stále sa správame, akoby sa nič nedialo – Rím horí, a my hráme na gitare."</i>

Generácia	Hlavné identifikované témy v odpovediach	Reprezentatívne citáty respondentov z prieskumu
Generácia X (41 – 59 rokov)	Ochrana nehnuteľností a majetku (voda a vietor) Zásadné zmeny poľnohospodárskych rutín na záhradách (závlahy, posun prác na večer) Reakcia na priame poškodenie majetku (vytopené pivnice, prečistenie rigolov) Ekonomické obavy (nárast nákladov za energie)	<i>"Zvýšenie nákladov na vodu a s tým súvisiace náklady na elektrickú energiu... protipovodňové opatrenia a čerpadlá do pivníc."</i> <i>"Zateplili sme dom, vytopilo nám pivnicu."</i> <i>"Osobný život – neustále sucho v záhrade, pracovný život – návalové dažde v dedine, rýchlo stúpajúca hladina vodného toku."</i>
Baby Boomers (60 a viac rokov)	Tlak na komunálnu infraštruktúru (obecný vodovod) Adaptácia domov (zateplenie južnej a západnej steny) Fatálny pohľad na krajinu a úrodu (vysušená krajina, krúpy) Znížená mobilita, pasívne zvládanie tepla (úkryt)	<i>"Tlak na vedenie obce – zaviesť obecný vodovod; zachytávanie dažďovej vody pre záhradu; nespáľovať, ale triediť domový odpad."</i> <i>"Silné dažde s krúpami ničia úrody, extrémne sucho tiež ničí úrodu. Vysušila sa krajina."</i> <i>"V lete je stále horúco, nepríjemne, vyhlľadávam tieň, zdržiavam sa hlavne vnútri."</i>

Zdroj: vlastné spracovanie

Kvalitatívna analýza otvorených odpovedí (Tabuľka 4) potvrdzuje a rozširuje zistenia z kvantitatívneho modelu. Ako vidíme na autentických výrokochoch, najstaršia generácia vníma zmenu klímy primárne cez deštrukciu tradičnej

krajiny („vysušila sa krajina“, „krúpy ničia úrodu“) a ako riešenie volí úkryt alebo tlak na starostu (zavedenie vodovodu). Generácia X je zameraná na defenzívnu ochranu vlastného majetku, pričom intenzívne počíta finančné náklady (energie za čerpadlá, zateplenie). Najmladšia generácia (Z) reflektuje klimatickú zmenu výrazne cez svoje telo a diskomfort (nevoľnosť, problémy s dýchaním, obmedzený šport) a kompenzuje ju nákupom chladených nápojov či zdržiavaním sa v klimatizovaných priestoroch. Najširšiu škálu adaptácie predvádzajú Mileniáli, u ktorých sa prelína technologická vyspelosť (solárne panely, smart zavlažovanie) s hlbokou, až filozofickou frustráciou z celospoločenskej pasivity („Rím horí, a my hráme na gitare“).

ZÁVERY

Generačná analýza adaptačných stratégií v povodí rieky Roňava jednoznačne preukazuje, že odpoveď spoločnosti na klimatické hrozby nie je monolitická, ale hlboko štrukturálne a hodnotovo diferencovaná. Z teoretického i empirického hľadiska sa nepotvrdil zjednodušený predpoklad o zásadnom kognitívnom konflikte – všetky skúmané generácie (od Baby Boomers po Generáciu Z) dnes vnímajú a akceptujú realitu klimatickej zmeny. Skutočný medzigeneračný rozkol však nastáva v behaviorálnej rovine a v spôsobe, akým sa s touto hrozbou vyrovnávajú. V nadväznosti na širšie spoločenské súvislosti a otázky klimatickej spravodlivosti (Strapcová, 2024a) je zrejmé, že navrhované verejné politiky a regionálne opatrenia nesmú prehliadať existujúce sociálne a majetkové nerovnosti. Bez zohľadnenia týchto štrukturálnych bariér – ktoré vo svojich analýzach a reflexiách otvára aj téma prístupu k zdrojom a rovnosti (Strapcová, 2024c) – riskujú verejné intervencie prehlbovanie priepastí medzi jednotlivými sociálnymi skupinami.

Mladšia generácia je silne zasiahnutá environmentálnou úzkosťou a pri riešení diskomfortu inklinuje k technologickým riešeniam. Ich zdanlivá pasivita v domácej mikro-adaptácii (zelená medzera) pritom nie je prejavom nezaujmu, ale dôsledkom ich Mannheimovskej generačnej lokácie – chýba im vlastnícky vzťah k nehnuteľnostiam a ekonomický kapitál. Staršie generácie sa naopak prejavili ako pragmatickí aktéri lokálnej adaptácie. Ich vysoká miera aktivity v zachytávaní vody či zatepľovaní nie je primárne poháňaná

klimatickým aktivizmom, ale celoživotnými úspornými rutinami a ochranou vlastného majetku. Alarmujúcim zistením plošného charakteru je však kriticky nízka miera susedskej výpomoci, ktorá potvrdzuje Baumanovu tézu o fragmentácii sociálnych väzieb. Klimatická hrozba v regióne zatiaľ nefunguje ako komunitný tmel, ale skôr ako katalyzátor individualizovaných stratégií prežitia.

Pochopenie týchto rozdielov je kľúčové pre orgány verejnej správy (vrátane strategického plánovania). Úspešná lokálna adaptácia si vyžaduje upustenie od plošných výziev. Naopak, musí prepojiť komunitnú stabilitu a pragmatizmus starších s emocionálnou naliehavosťou mladších obyvateľov, a to vytváraním takých podmienok, kde sa environmentálne vedomie bude môcť pretaviť do reálnych krokov nezávisle od veku a majetkového statusu. Navrhujeme pre Generáciu Z zavedenie „Participatívnych klimatických rozpočtov“ na stredných školách a v obciach povodia. Samosprávy vyčlenia fixnú sumu, o ktorej využití budú rozhodovať výhradne mladí ľudia prostredníctvom digitálnych platforiem. Investície budú povinne viazané na reálne, hmatateľné projekty v ich obciach – napr. budovanie obecných dažďových záhrad, výsadba tieniacich stromoradií na zastávkach MHD či budovanie komunitných kompostární, čím sa ich globálne environmentálne hodnoty priamo prepoja s lokálnym mikro-správaním. Pre Generáciu Baby Boomers sú súčasné programy (napr. Obnov dom) administratívne a digitálne nedostupné. Navrhujeme zriadenie „Mobilných asistenčných tímov adaptácie“ na úrovni obcí (financovaných, napr. z Fondu na podporu regionálneho rozvoja KSK). Tieto tímy osobne navštívia starších vlastníkov rodinných domov (ktorí vykazujú vysokú ochotu zachytávať vodu) a kompletne za nich vybaví administratívu a technickú realizáciu dotovaných zelených striech, podpovrchových nádrží na zrážkovú vodu a zateplovania. Kriticky nízku úroveň susedskej výpomoci navrhujeme riešiť zakladaním „Obecných energetických a vodných družstiev“. Samospráva nainštaluje fotovoltické panely na obecné budovy, pričom prebytočná energia a zachytená úžitková voda budú distribuované členom družstva (miestnym domácnostiam) na základe ich reálnej participácie na komunitných brigádach (napr. čistenie rigolov Roňavy, údržba vodozádržných polderov). Tento ekonomický stimul priamo prinúti individualizované domácnosti k medzigeneračnej kooperácii

a obnove premostujúceho sociálneho kapitálu, čím sa zásadne môže zvýšiť odolnosť celého územia voči bleskovým povodňam a suchu.

ZOZNAM REFERENCIÍ

- Agentúra pre regionálny rozvoj KSK (ARR KSK). (2021). *Klimatická zmena a jej dopad na Košický kraj*. Dostupné na: <https://www.arr.sk/klimaticka-zmena-a-jej-dopad-na-kosicky-kraj/>
- Bauman, Z. (2002). *Tekutá modernita*. Mladá fronta.
- Beck, U. (2004). *Riziková spoločnosť: Na ceste k jinej modernite*. Sociologické nakladatelství (SLON).
- Divasson-J, A., Aguayo-Mendoza, A., Quesada, C., Casado-Mansilla, D., & Borges, C. E. (2025). Climate change from B to Z: a cross-generational perception study in Spain. *Frontiers in Environmental Science*, 13, 1511398. <https://doi.org/10.3389/fenvs.2025.1511398>
- Mannheim, K. (1952). The problem of generations. In P. Kecskemeti (Ed.), *Essays on the Sociology of Knowledge* (pp. 276–322). Routledge & Kegan Paul.
- Petrescu-Mag, R. M., Petrescu, D. C., Ivan, A., & Tenter, A. (2023). An intergenerational reading of climate change-health concern nexus: a qualitative study of the Millennials' and Gen Z participants' perceptions. *BMC Public Health*, 23(1), 443. <https://doi.org/10.1186/s12889-023-15353-z>
- Poortinga, W., Demski, C., & Steentjes, K. (2023). Generational differences in climate-related beliefs, risk perceptions and emotions in the UK. *Communications Earth & Environment*, 4(1), 183. <https://doi.org/10.1038/s43247-023-00870-x>
- Schalin, A. (2025). An inevitable conflict? A scoping review of climate change and generations. *Environmental Sociology*, 11(1), 1–13. <https://doi.org/10.1080/23251042.2025.2577765>
- Skeirytė, A., Krikštolaitis, R., & Liobikienė, G. (2022). The differences of climate change perception, responsibility and climate-friendly behavior among generations and the main determinants of youth's climate-friendly

- actions in the EU. *Journal of Environmental Management*, 323, 116277. <https://doi.org/10.1016/j.jenvman.2022.116277>
- Strapcová, K. (2024a). Nerovnosti, spravodlivosť a zmena klímy. In *Spolupráca, konflikt a legitimita v spoločnosti – II. slovenské a české sociologické dni: kniha abstraktov*. 1. vyd. Bratislava: Sociologický ústav SAV, v. v. i., s. 22. ISBN 978-80-89897-47-6. Dostupné na internete: https://sociologia.sav.sk/cms/uploaded/3345_attach_spolupraca_konflikt_a_legitimita_kniha_abstraktov_2024.pdf
- Strapcová, K. (2024b). Mladí ľudia a obavy zo zmeny klímy: porovnanie výsledkov z výskumov verejnej mienky. In *Výskum mládeže v čase krízy. Aktuálne trendy a výzvy (nielen) sociologického výskumu mládeže na Slovensku II.: zborník abstraktov*. 1. vyd. Bratislava: Slovenská sociologická spoločnosť pri SAV, s. 18. ISBN 978-80-85447-33-0. Dostupné na internete: http://www.sociologia.eu.sk/wp-content/uploads/Kniha-abstraktov_Vyskum-mladeze-II.pdf
- Strapcová, K. (2024c). Thomas Piketty: A Brief History of Equality. *Sociológia - Slovak Sociological Review*, 56(3), 276-282. Dostupné na internete: https://www.sav.sk/journals/uploads/05311800Piketty_Strapcova_recenzia_A_Brief_History_of_Equality_3_2024.pdf
- Strapcová, K., & Zeman, M. (2025a). Životné prostredie a zmena klímy 2024. Bratislava: Sociologický ústav SAV, v. v. i. 63 s. Dostupné na internete: https://sociologia.sav.sk/cms/uploaded/3401_attach_Pramenna_enviro_2024.pdf. ISBN 978-80-89897-55-1.
- Strapcová, K., & Zeman, M. (2025b). Spravodlivá zelená transformácia: dilemy vo verejnej mienke. In *Climate Crisis and the Question of Justice: abstracts*. Ústav štátu a práva AV ČR.

RODOVÉ POSTOJE A KLIMATICKÁ ZODPOVEDNOSŤ NA SLOVENSKU: ANALÝZA ESS 11

Iveta Jeleňová

*Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy,
Katedra sociálnych štúdií*

ABSTRACT

The present study focuses on the relationship between egalitarian gender attitudes and attitudes toward climate change in Slovakia, based on data from the eleventh wave of the European Social Survey (ESS 11). The research sample comprised 1,442 respondents aged 15 to 90. The objective of the present study was to examine the predictive significance of egalitarian gender attitudes and selected sociodemographic and socioeconomic variables in relation to personal responsibility for mitigating climate change and concerns about climate change. The gender equality index was constructed from four items focused on supporting gender equality in the areas of work, politics, and compensation. The findings of the regression analyses demonstrated that more egalitarian gender attitudes significantly predicted a higher level of personal responsibility for mitigating climate change, as well as a higher level of concern about climate change. The subjective perception of the economic situation was also a significant predictor. Respondents who reported financial difficulties exhibited lower levels of personal responsibility and lower levels of concern about climate change. The findings indicate a correlation between

attitudes towards climate change and not only individuals' socioeconomic situation but also support for gender equality as a value orientation.

Keywords

climate change; climate responsibility; gender attitudes; egalitarian attitudes; ESS 11

ABSTRAKT

Prezentovaná štúdia sa zameriava na vzťah medzi egalitárnymi rodovými postojmi a postojmi ku klimatickej zmene na Slovensku na základe dát z jedenásteho kola Európskej sociálnej sondy (ESS 11). Výskumný súbor tvorilo 1 442 respondentov vo veku 15 až 90 rokov. Cieľom výskumu bolo preskúmať prediktívny význam egalitárnych rodových postojov a vybraných sociodemografických a socioekonomických premenných vo vzťahu k osobnej zodpovednosti za redukovanie klimatickej zmeny a obavám z klimatickej zmeny. Index egalitárnosti rodových postojov bol vytvorený zo štyroch položiek zameraných na podporu rodovej rovnosti v oblasti práce, politiky a odmeňovania. Výsledky regresných analýz ukázali, že egalitárnejšie rodové postoje významne predikujú vyššiu mieru osobnej zodpovednosti pri zmiernovaní klimatických zmien a vyššiu mieru obáv z klimatickej zmeny. Významným prediktorom bola aj subjektívne vnímaná ekonomická situácia – respondenti, ktorí deklarovali finančné ťažkosti, vykazovali nižšiu mieru osobnej zodpovednosti aj nižšie obavy z klimatickej zmeny. Zistenia naznačujú, že postoje ku klimatickej zmene súvisia nielen so socioekonomickou situáciou jednotlivcov, ale aj s podporou rodovej rovnosti ako jednou z hodnotových orientácií.

Kľúčové slová

klimatická zmena; klimatická zodpovednosť; rodové postoje; egalitárne postoje; ESS 11

Grantová podpora

Tento výskum bol podporený grantom VEGA 1/0764/24 *Environmentálne postoje, pro-environmentálne správanie a jeho podpora*.

ÚVOD A TEORETICKÉ VÝCHODISKÁ

Existuje široký vedecký konsenzus, že klimatická zmena, chápaná ako dlhodobá zmena priemerných charakteristík počasia (Jacobs & Townsley, 2025), je výsledkom nielen prirodzených procesov, ale vo významnej miere aj ľudskej činnosti. Zmenu klímy spôsobenú antropogénnymi faktormi je preto vhodnejšie vnímať skôr ako problém ľudstva než výlučne ako problém životného prostredia (Clayton, 2019). Keďže ľudské správanie predstavuje jeden z hlavných faktorov ovplyvňujúcich klimatickú zmenu, rastie záujem o poznanie psychologických a sociálnych faktorov, ktoré formujú postoje jednotlivcov ku klimatickej zmene a ich vnímanie osobnej zodpovednosti za jej zmierňovanie.

Výskum environmentálnych postojov dlhodobo venuje pozornosť identifikácii faktorov, ktoré prispievajú k rozdielom vo vnímaní klimatickej zmeny a ochote podieľať sa na jej riešení. Pozornosť sa pritom sústreďuje najmä na sociodemografické, socioekonomické a hodnotové charakteristiky jednotlivcov. Viaceré štúdie potvrdili pozitívny vzťah medzi úrovňou vzdelania a pro-environmentálnymi postojmi, pričom vyššie vzdelanie býva spájané s priaznivejšími environmentálnymi postojmi (McMillan et al., 1997; Marquart-Pyatt, 2008).

Výsledky výskumov týkajúcich sa veku nie sú konzistentné. Zatiaľ čo niektoré štúdie poukazujú na vyšší klimatický skepticizmus starších respondentov (Poortinga et al., 2011), iné identifikovali vyššiu mieru pro-environmentálneho správania u príslušníkov starších generácií, najmä generácie Baby Boomers a generácie X (Cantillo, Astorino, & Tsana, 2025).

Nekonzistentné výsledky prináša aj výskum zameraný na rodové rozdiely. Viaceré štúdie zistili, že ženy prejavujú väčší záujem o environmentálne otázky než muži (Ramstetter & Habersack, 2020) alebo vykazujú silnejší súlad medzi environmentálnymi postojmi a správaním (Müller et al., 2025). Iné výskumy však významný efekt rodu nepotvrdili (Sarigöllü, 2009).

Metaanalýza štúdií publikovaných v Turecku v rokoch 2009 až 2019 ukázala, že rodové rozdiely v environmentálnych postojoch v prospech žien boli síce štatisticky významné, ich veľkosť však bola nízka a závisela od úrovne dosiahnutého vzdelania, pričom najvýraznejšie rozdiely boli identifikované u žien s najnižším vzdelaním (Gökmen, 2021). Meyer (2015) vysvetľuje pozitívny vzťah medzi vzdelaním a pro-environmentálnym správaním rastúcim záujmom jednotlivcov o sociálne blaho. Naopak, Müller et al. (2025) upozorňujú, že osoby s nižším vzdelaním môžu deklarovať pro-environmentálne postoje bez toho, aby sa tieto premietali do ich správania.

Relatívne konzistentné zistenia prináša výskum politickej orientácie. Pravicová politická orientácia býva spájaná s vyššou mierou klimatického skepticizmu (Kulin, Johansson Sevä, & Dunlap, 2021). Tento vzťah však nie je univerzálny. V krajinách strednej a východnej Európy je prepojenie medzi politickou orientáciou a environmentálnymi postojmi menej jednoznačné než v USA alebo krajinách západnej Európy. Politická orientácia predikuje environmentálne postoje výraznejšie najmä v prípadoch, keď životné prostredie predstavuje významnú tému pre preferovanú politickú stranu respondentov (Baranowski et al., 2025).

Popri demografických a sociopolitických premenných patria medzi významné determinanty presvedčení a obáv týkajúcich sa klimatických zmien aj ľudské hodnoty (Poortinga et al., 2019). Štúdia realizovaná v USA, Nemecku a Číne ukázala, že environmentálne hodnoty predstavovali významnejší prediktor presvedčení a postojov ku klimatickej zmene než politická orientácia (Ziegler, 2017). Podľa Hursta et al. (2013) môžu pri predikcii environmentálnych postojov a správania zohrávať významnú úlohu aj širšie osobné hodnoty.

Využitie hodnôt vo výskume environmentálnych postojov a správania prináša viacero výhod. Po prvé, hodnoty predstavujú relatívne stabilné presvedčenia o žiaducich stavoch alebo spôsoboch správania. Keďže ich počet je relatívne malý, poskytujú efektívny nástroj na opis a vysvetlenie podobností a rozdielov nielen medzi jednotlivcami, ale aj medzi kultúrami (de Groot & Thøgersen, 2019). Po druhé, hodnoty presahujú konkrétne situácie (Schwartz & Bilsky, 1987), a preto umožňujú predikovať postoje a správanie v širokom spektre kontextov (de Groot & Thøgersen, 2019).

Jedným z najčastejšie využívaných nástrojov na meranie hodnôt je Schwartz Value Survey (Schwartz & Bilsky, 1987). Schwartz (1992, 1994) identifikoval dve základné hodnotové dimenzie (seba-transcendencia verus vlastný záujem, otvorenosť voči zmene verus konzervativizmus) a desať univerzálnych ľudských hodnôt usporiadaných do vzájomne prepojeného systému. Z hľadiska environmentálnej problematiky je osobitne významný univerzalizmus, ktorý charakterizuje ako „porozumenie, úctu, toleranciu a ochranu v záujme blaha všetkých ľudí a prírody“ (Schwartz, 1994, s. 22). Univerzalizmus zahŕňa hodnoty, ako sú sociálna spravodlivosť, otvorenosť mysle, ochrana životného prostredia, jednota s prírodou a rovnosť. Spolu s benevolenciou tvorí hodnotový typ označovaný ako seba-transcendencia, ktorý korešponduje s altruizmom (Dietz, Fitzgerald, & Shwom, 2005). Multinárrodné štúdie odhalili pozitívny vzťah medzi hodnotami seba-transcendencie zameranými na životné prostredie a pro-environmentálnym správaním vo väčšine analyzovaných krajín (Schultz & Zelezny, 1998). Rovnako sa ukazuje, že vzťah seba-transcendencie k vnímaniu klimatických zmien je medzi krajinami konzistentnejší než v prípade pohlavia či veku, hoci v krajinách strednej a východnej Európy dosahuje menšiu intenzitu ako v západných krajinách (Poortinga et al., 2019).

Jylhä a Hellmer (2020) zistili, že antiegalitárne preferencie (napr. odpor voči feminizmu alebo multikulturalizmu) a tradičné hodnoty patria medzi významné prediktory popierania klimatických zmien. Naopak, egalitarizmus pozitívne predikuje účinnosť reakcie na klimatickú zmenu, teda mieru, do akej jednotlivci veria, že ich úsilie môže prispieť k jej zmierneniu (Scafuto, 2021). Štúdia využívajúca údaje z World Values Survey v 45 krajinách zároveň ukázala, že postoje podporujúce rodovú rovnosť sú pozitívne spojené so záujmom o životné prostredie (Echavarren, 2023). Ide pritom o jednu z mála štúdií, ktoré skúmali egalitárne rodové postoje ako potenciálny prediktor environmentálnych postojov.

Cieľom príspevku je preskúmať, či egalitárne rodové postoje súvisia s obavami z klimatickej zmeny a subjektívnou zodpovednosťou za jej redukovanie. V súlade s prístupom Echavarrena (2023) sú egalitárne rodové postoje operacionalizované prostredníctvom podpory rodovej rovnosti vo verejnej a ekonomickej sfére.

METÓDY

Na účely štúdie boli využité sekundárne dáta získané v rámci 11. kola prieskumu European Social Survey (ESS ERIC, 2025) zozbierané na Slovensku. Zber údajov prebiehal v období 08.09.2023 až 12.12.2023 a bol realizovaný metódou CAPI alebo ako na internete založený rozhovor (CAWI).

Výskumná vzorka

Výskumný súbor pozostával z 1 442 respondentov zo Slovenska vo veku 15 až 90 rokov ($M = 54,7$, $SD = 16,2$), z čoho bolo 45,5 % mužov a 53,5 % žien. Z hľadiska najvyššie dosiahnutého vzdelania 40,3 % respondentov ukončilo stredoškolské vzdelanie s maturitou, 28,4 % dosiahlo stredoškolské vzdelanie bez maturity a 15,3 % vysokoškolské vzdelanie aspoň prvého stupňa. Pohodlne zo súčasného príjmu domácnosti dokáže vyžiť 14,3 % respondentov, zvláda to so súčasným príjmom 51,2 %, má to ťažké 27,5 % a má to veľmi ťažké 7,0 % respondentov.

Výskumné nástroje

Postoje ku klimatickej zmene sú súčasťou základného modulu ESS (ESS ERIC, 2025). Prvá položka zachytáva percipovanú príčinu klimatickej zmeny (prirodzené procesy vs. ľudská činnosť). Položka slúži ako filter, ďalšie otázky neboli kladené respondentom, ktorí si nemyslia, že sa dejú klimatické zmeny. Vybrané boli dve položky zachytávajúce vnímanú osobnú zodpovednosť za znižovanie klimatickej zmeny (11-bodová odpoveďová škála od 0 = vôbec nie po 10 = veľmi veľa) a ako veľmi sa respondent obáva klimatických zmien (6-bodová škála od 1 = vôbec sa neobávam po 5 = extrémne sa obávam).

Súčasťou zberu dát v 11. kole ESS (ESS ERIC, 2025) boli dva rotujúce moduly, pričom jeden z nich bol zameraný na zmapovanie rodovej rovnosti v súčasnej Európe. Zvolené štyri položky zisťujú nakoľko je zlé alebo dobré, ak je na Slovensku rovnaký počet mužov a žien v platenej práci, vo vedúcich pozíciách v politike, na vyšších manažérskych pozíciách alebo ak ženy a muži dostávajú rovnakú mzdu za rovnakú prácu. Na otázky respondenti odpovedali s použitím sedembodovej škály od 0 = veľmi zlé po 6 = veľmi dobré. Vysoké

skóre vypovedá o vyššej miere podpory rodovej rovnosti, nižšie hodnoty odkazujú na tradičnejšie, maskulínne rodové normy. Z týchto položiek bol vytvorený index egalitárnosť rodových postojov, ktorého reliabilita bola dostatočne vysoká (Cronbachova $\alpha = 0,83$, Mc Donald's $\omega = 0,84$). Index, vychádzajúc zo znenia položiek, meria podporu princípu rovnosti príležitostí medzi mužmi a ženami.

Politická orientácia bola zisťovaná umiestnením sa na 11-bodovej škále, kde 0 znamená ľavica a 10 znamená pravica.

Zisťované boli demografické premenné rod, vek a počet rokov štúdia. Subjektívne hodnotený príjem ako ukazovateľ ekonomického stresu bol meraný pomocou položky so štyrmi možnosťami výberu ako ľahko alebo ťažko dokáže domácnosť respondenta vyžiť zo súčasného príjmu.

Analýza dát

Na analýzu dát boli využité základné metódy deskriptívnej štatistiky a viacnásobný lineárny regresný model. Závislými premennými v modeloch boli osobná zodpovednosť za redukciu klimatickej zmeny a obavy z klimatickej zmeny. Prediktorom bol index egalitárnosti rodových postojov, pričom do modelu boli zahrnuté kontrolné premenné pohlavie, vek, vzdelanie (roky štúdia), subjektívny príjem a politická orientácia (ľavica-pravica).

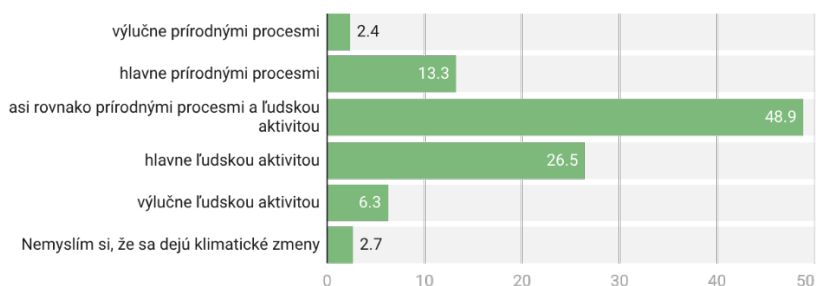
Dáta boli spracované v štatistickom softvéri jamovi verzia 2.7.6. Deskriptívne štatistiky sú prezentované na základe nevážených údajov. Pri regresných analýzach boli použité analytické váhy odporúčané European Social Survey (2025).

VÝSLEDKY

Súčasťou základného balíka položiek používaných na zber dát v ESS (ESS ERIC, 2025) sú aj otázky týkajúce sa klimatickej zmeny. V úvode je respondentom položená otázka, či sú podľa nich klimatické zmeny spôsobené prírodnými procesmi, ľudskou aktivitou alebo ich kombináciou. Možné odpovede predstavovalo päť kategórií a možnosť „nemyslím si, že sa dejú klimatické zmeny“. Takmer polovica respondentov (48,9 %) vidí ako príčinu

rovnakou mierou prírodné procesy i ľudskú aktivitu (Graf 1). K tomu, že klimatická zmena je spôsobená skôr alebo výlučne prirodzene prebiehajúcimi prírodnými procesmi sa prikláňa 15,7 % respondentov, zatiaľ čo príčinu primárne v ľudskej aktivite vidí 32,8 % respondentov.

Graf 1 Faktory spôsobujúce klimatickú zmenu v predstavách respondentov

Created with Datawrapper

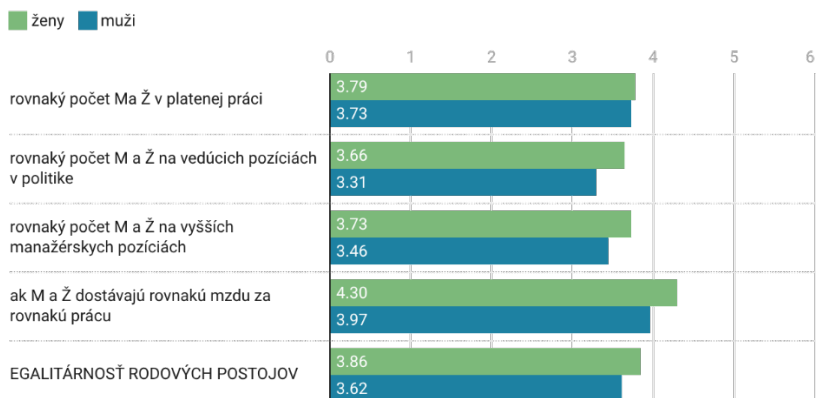
Poznámka. Zdrojom dát pre Slovensko „European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2025). ESS11 – integrated file, edition 4.1 [Data set]. Sikt - Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. https://doi.org/10.21338/ess11e04_1.”

Zaujímavou je početne malá skupina respondentov, ktorých môžeme označiť ako klimatických skeptikov (2,7 % odpovedí, 37 respondentov). Týmto respondentom domnievajúcim sa, že klimatické zmeny sa nedejú, ďalšie dve otázky položené neboli, preto nie sú do ďalších analýz zahrnuté.

V nadväznosti na prvú otázku bolo zisťované do akej miery sa respondenti cítia osobne zodpovední za vynaloženie úsilia na redukovanie klimatickej zmeny, pričom intenzita úsilia sa merala na 11-bodovej škále. Priemerná hodnota 4,21 (SD = 2,59) naznačuje mierny príklon k pólu necítim sa zodpovedný. Zatiaľ čo osobnú zodpovednosť za znižovanie klimatickej zmeny v rôznej miere nepocituje (hodnoty škály 0 až 3) 40,4 % respondentov, na druhej strane ju v značnom rozsahu vníma (body škály 7 až 10) približne jeden z piatich respondentov (20,3 %).

Ďalšia otázka mapovala klimatické obavy. Respondenti s pomocou päťbodovej škály mali vyjadriť mieru ich obáv z klimatickej zmeny. Výsledky naznačujú, že 28,1 % respondentov má značné obavy z klimatickej zmeny, pričom modálnou odpoveďou bolo „trochu sa obávam“ (priemer 3,03, SD = 0,91).

Graf 2 Podpora rodovej rovnosti vo verejnej a ekonomickej sfére

Created with Datawrapper

Poznámka. Zdrojom dát pre Slovensko „European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2025). ESS11 – integrated file, edition 4.1 [Data set]. Sikt - Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. https://doi.org/10.21338/ess11e04_1.”

Respondenti vo všeobecnosti vyjadrovali skôr pozitívny postoj k rodovej rovnosti v oblasti práce, politiky a odmeňovania. Priemerné hodnoty jednotlivých položiek sa prikláňali k hornej polovici použitých škál (Graf 2), pričom nebola pozorovaná koncentrácia odpovedí v krajných kategóriách. Len v prípade položky týkajúcej sa odmeňovania je v skupine žien modusom krajná hodnota škály 6, ktorá predstavuje najvyššiu mieru akceptácie rovnosti. Respondenti a respondentky sa domnievajú, že pre silu ekonomiky na Slovensku je skôr dobré, ak ženy a muži dostávajú rovnakú mzdu za rovnakú prácu ($M = 4,15$, $SD = 1,50$).

Lineárna regresia ukázala, že zahrnuté prediktory štatisticky významne vysvetľujú mieru osobnej zodpovednosti za redukovanie klimatickej zmeny, $F(6, 1016) = 19,0, p < 0,001$. Model vysvetľuje približne 10 % variability tejto závislej premennej ($R^2 = 0,101$), čo je vzhľadom na charakter psychosociálnych dát primeraná a očakávaná hodnota. Hodnoty VIF sa pohybovali okolo hodnoty 1 (od 1,02 do 1,13), čo naznačuje, že v modeli nie je kolinearita. Zároveň, grafická analýza dát neodhalila odľahlé hodnoty, ktoré by narušili odhad parametrov regresnej rovnice.

Pre vysvetlenie osobnej zodpovednosti za klimatickú zmenu sú relevantnými premennými egalitárnosť rodových postojov, politická orientácia, subjektívny príjem a vzdelanie v rokoch (Tabuľka 1). Najsilnejším prediktorom v modeli je index egalitárnosti rodových postojov ($B = 0,434, SE = 0,069, t = 6,29, p < 0,001$). Respondenti s vyšším stupňom egalitárnosti v rodových postojoch deklarovali vyššiu mieru osobnej angažovanosti v oblasti redukcie klimatickej zmeny aj po kontrole veku, vzdelania, ekonomickej situácie, pohlavia a politickej orientácie.

Tabuľka 1 Analýza moderátorov: Osobná zodpovednosť a egalitárnosť rodových postojov

Premenná	B	SE	95% CI		p
			LL	UL	
intercept	2,569	0,62	1,36	3,78	< 0,001
egalitárnosť rodových postojov	0,434	0,07	0,30	0,57	< 0,001
pravcová orientácia	0,112	0,03	0,05	0,17	< 0,001
subjektívny príjem	-0,408	0,11	-0,62	-0,19	< 0,001
vzdelanie v rokoch	0,053	0,03	0,00	0,10	0,040
vek	-0,005	0,01	-0,02	0,00	0,304
pohlavie ^a	0,148	0,16	-0,16	0,46	0,352

Poznámka. N = 1 023. CI = interval spoľahlivosti; LL = dolná hranica; UP = horná hranica; ^amuži = 1, ženy = 2;

Zdrojom dát pre Slovensko „European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2025). ESS11 – integrated file, edition 4.1 [Data set]. Sikt - Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. https://doi.org/10.21338/ess11e04_1.”

Významný pozitívny efekt bol zistený pri rokoch vzdelania ($B = 0,05$, $p = 0,040$) a pri pravicovej orientácii ($B = 0,11$, $p < 0,001$). Naopak, ekonomické ťažkosti významne znižovali deklarovanú zodpovednosť za redukovanie klimatickej zmeny ($B = -0,41$, $p < 0,001$). Vek a pohlavie sa pri kontrole ostatných faktorov nepreukázali ako významné prediktory osobnej zodpovednosti.

Lineárna regresia ukázala, že egalitárne rodové postoje predikujú aj vyššiu mieru obáv z klimatickej zmeny ($B = 0,14$, $p < 0,001$). Jediným ďalším významným prediktorom obáv boli percipované finančné ťažkosti ($B = -0,15$, $p < 0,001$), pričom respondenti nachádzajúci sa v ekonomicky náročnejšej situácii deklarovali nižšie klimatické obavy. Dĺžka vzdelania, vek, pohlavie ani politická orientácia po zahrnutí ostatných premenných nemali štatisticky významný efekt. Model (Tabuľka 2) vysvetľuje približne 7 % variability obáv z klimatickej zmeny ($R^2 = 0,067$).

Tabuľka 2 Analýza moderátorov: Obavy z klimatickej zmeny a egalitárnosť rodových postojov

Premenná	Odhad	SE	95% CI		p
			LL	UL	
Intercept	2,742	0,22	2,21	3,17	< 0,001
egalitárnosť rodových postojov	0,138	0,02	0,09	0,18	< 0,001
subjektívny príjem	-0,146	0,04	-0,22	-0,07	< 0,001
vzdelanie v rokoch	0,005	0,01	-0,01	0,02	0,589
pravícová orientácia	0,017	0,01	-0,01	0,04	0,134
vek	0,000	-0,00	0,00	-0,29	0,769
pohlavie ^a	0,021	0,06	-0,09	0,13	0,706

Poznámka. N = 1 040. CI = interval spoľahlivosti; LL = dolná hranica; UP = horná hranica;

^amuži = 1, ženy = 2;

Zdrojom dát pre Slovensko „European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2025). ESS11 – integrated file, edition 4.1 [Data set]. Sikt - Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research. https://doi.org/10.21338/ess11e04_1.”

DISKUSIA A ZÁVER

Výsledky štúdie naznačujú, že egalitárne postoje k rodovej rovnosti vo verejnej a ekonomickej sfére súvisia s postojmi ku klimatickej zmene. Celkovo podporili hypotézu, podľa ktorej egalitárnejšie rodové postoje predikujú vyššiu mieru subjektívnej klimatickej zodpovednosti. Hoci model vykazuje slabú až strednú predikčnú silu, takáto veľkosť efektu je v sociálno-psychologických výskumoch environmentálnych postojov bežná.

Spomedzi zaradených premenných sa ako najsilnejší prediktor ukázal index egalitárnych rodových postojov. Výsledky naznačujú, že hodnotové orientácie vyjadrené podporou rodovej rovnosti môžu byť pri vysvetľovaní subjektívnej klimatickej zodpovednosti významnejšie než niektoré sociodemografické a socioekonomické charakteristiky.

Egalitárnejšie rodové postoje predikovali vyššiu subjektívnu klimatickú zodpovednosť. Predchádzajúce výskumy spájali egalitárne postoje s vyššou percepciou rizík klimatickej zmeny, ktorá následne podporovala správanie zamerané na zmierňovanie jej dôsledkov (Xue et al., 2016). V kontexte rodových noriem sa egalitárnejšie postoje spájajú aj s aktívnejším záujmom o životné prostredie (Poortinga et al., 2019). Výsledky našej analýzy sú s týmito zisteniami konzistentné – čím tradičnejšie rodové postoje respondenti zastávali, tým nižšiu osobnú zodpovednosť za redukovanie klimatickej zmeny deklarovali. Zároveň sa ukázalo, že egalitárnejšie rodové postoje sú spojené aj s vyššou mierou obáv z klimatickej zmeny, hoci veľkosť tohto efektu bola nižšia než v prípade subjektívnej klimatickej zodpovednosti.

Politická orientácia patrí medzi často identifikované determinanty environmentálnych postojov a správania (Bakó et al., 2025; Neumayer, 2004). V našom modeli sa ukázalo, že s rastúcim príklonom k pravici mierne rastie subjektívna osobná zodpovednosť za redukovanie klimatickej zmeny. Toto zistenie je zaujímavé, keďže v mnohých západných krajinách býva efekt opačný (napr. Baranowski et al., 2025). Jedným z možných vysvetlení je, že pravicové politické subjekty na Slovensku vo väčšej miere akcentujú individuálnu zodpovednosť jednotlivca.

Významným prediktorom sa ukázala aj subjektívne hodnotená ekonomická situácia domácnosti. Respondenti, ktorí uvádzali finančné ťažkosti,

deklarovali nižšiu osobnú zodpovednosť za redukovanie klimatickej zmeny aj nižšiu mieru obáv z klimatickej zmeny. Toto zistenie možno interpretovať tak, že osoby vystavené ekonomickému stresu venujú väčšiu pozornosť riešeniu bezprostredných životných problémov, zatiaľ čo dlhodobé environmentálne riziká zostávajú v úzadí.

Slabý pozitívny efekt na subjektívnu klimatickú zodpovednosť mali aj roky vzdelania. Jedným z možných vysvetlení je vyššia environmentálna gramotnosť osôb s vyšším vzdelaním. Podobný záver uvádzajú aj Lysenko-Ryba, Zimon a Zatwarnicka-Madura (2024), podľa ktorých respondenti s vyšším vzdelaním lepšie rozumeli problematike ochrany životného prostredia. Výsledok je zároveň v súlade so štúdiami poukazujúcimi na pozitívny vzťah medzi úrovňou vzdelania a pro-environmentálnymi postojmi (napr. McMillan et al., 1997). Naopak, vek po kontrole ostatných premenných nepredstavoval významný prediktor subjektívnej klimatickej zodpovednosti.

Do modelu bolo zaradené aj pohlavie, keďže viaceré štúdie uvádzajú, že ženy bývajú environmentálne orientovanejšie a prejavujú väčšie obavy z klimatickej zmeny než muži, hoci tento vzťah nie je celosvetovo univerzálny (Knight & Givens, 2026). V našom modeli sa však po kontrole ostatných premenných pohlavie ako významný prediktor nepotvrdilo. Rovnako sa pri modeli obáv z klimatickej zmeny nepreukázal významný efekt veku, pohlavia ani vzdelania.

Výsledky zároveň ukazujú, že respondenti na Slovensku vo všeobecnosti nepociťujú vysokú mieru osobnej zodpovednosti za redukovanie klimatickej zmeny; vyššiu mieru zodpovednosti deklaroval približne jeden z piatich respondentov. Tento výsledok je porovnateľný so zisteniami špeciálneho prieskumu Eurobarometer o klimatickej zmene (European Commission, 2025), podľa ktorého 28 % respondentov v členských štátoch Európskej únie považovalo jednotlivcov za aktérov s najväčšou zodpovednosťou za riešenie klimatickej zmeny. Na Slovensku bol tento podiel vyšší (35 %), čo naznačuje priestor na posilňovanie vnímania osobnej zodpovednosti pri riešení klimatickej zmeny.

Výsledky poukazujú na existenciu vzťahu medzi egalitárnymi rodovými postojmi a klimatickými postojmi. Z pohľadu verejnej správy naznačujú, že pri komunikácii klimatických politík môže byť vhodné zohľadňovať širší

hodnotový kontext, vrátane dôrazu na rovnosť, spravodlivosť a spoločnú zodpovednosť. Zároveň výsledky upozorňujú na význam ekonomickej situácie jednotlivcov a domácností, ktorá môže ovplyvňovať ich vnímanie klimatických rizík aj ochotu prijímať osobnú zodpovednosť za ich zmierňovanie.

ZOZNAM REFERENCIÍ

- Bakó, B., Berezvai, Z., Isztin, P., & Ráti, J. (2025). Is it Greener on the Right Side? The Relationship between Political Preferences and Environmental Behavior in Hungary. *East European Politics and Societies*, 39(4), 848-868. <https://doi.org/10.1177/08883254251333781>
- Baranowski, M., Huber, R. A., Jabkowski, P., & Szulecka, J. (2025). Left-right political orientation fails to explain environmental attitudes of Europeans outside Western Europe: exploring the moderating role of party positions and issue salience. *Environmental Politics*, 34(5), 793-816. <https://doi.org/10.1080/09644016.2024.2401257>
- Cantillo, J., Astorino, L., & Tsana, A. (2025). Determinants of pro-environmental attitude and behaviour among European Union (EU) residents: Differences between older and younger generations. *Quality & Quantity*, 59(3), 2623-2659. <https://doi.org/10.1007/s11135-025-02089-8>
- Clayton, S. (2019). Psychology and climate change. *Current Biology*, 29(19), R992-R995.
- de Groot, J. I. M., & Thøgersen, A. (2019). Values and pro-environmental behavior. In L. Steg & J. I. M. de Groot (Eds.), *Environmental psychology: An introduction* (2nd ed., pp. 167-178). Wiley.
- Dietz, T., Fitzgerald, A., & Shwom, R. (2005). Environmental values. *Annu. Rev. Environ. Resour.*, 30, 335-372. doi: 10.1146/annurev.energy.30.050504.144444
- European Commission (2025). *Climate Change - Report. Special Eurobarometer 565*. DOI 10.2834/3928510
- European Social Survey European Research Infrastructure (ESS ERIC). (2025). ESS11 – integrated file, edition 4.1 [Data set]. Sikt - Norwegian Agency for Shared Services in Education and Research.

- https://doi.org/10.21338/ess11e04_1.
- European Social Survey. (2025). *Weighting*. Citované 1. december 2025 z <https://www.europeansocialsurvey.org/methodology/weighting>
- Gökmen, A. (2021). The effect of gender on environmental attitude: A meta-analysis study. *Journal of Pedagogical Research*, 5(1), 243-257. <http://dx.doi.org/10.33902/JPR.2021167799>
- Hurst, M., Dittmar, H., Bond, R., & Kasser, T. (2013). The relationship between materialistic values and environmental attitudes and behaviors: A meta-analysis. *Journal of Environmental Psychology*, 36, 257-269. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2013.09.003>
- Jacobs, R. N., & Townsley, E. (2025). *Living sociologically: concepts and connections*. Oxford University Press.
- Jylhä, K. M., & Hellmer, K. (2020). Right-wing populism and climate change denial: The roles of exclusionary and anti-egalitarian preferences, conservative ideology, and antiestablishment attitudes. *Analyses of Social Issues and Public Policy*, 20(1), 315-335. <https://doi.org/10.1111/asap.12203>
- Knight, K. W., & Givens, J. E. (2026). Gender and climate change views in context: A cross-national multilevel analysis. *The Social Science Journal*, 63(1), 11-28. <https://doi.org/10.1080/03623319.2021.1913041>
- Kulin, J., Johansson Sevä, I., & Dunlap, R. E. (2021). Nationalist ideology, rightwing populism, and public views about climate change in Europe. *Environmental politics*, 30(7), 1111-1134. <https://doi.org/10.1080/09644016.2021.1898879>
- Lysenko-Ryba, K., Zimon, D., & Zatwarnicka-Madura, B. (2024). The influence of socio-demographic characteristics on environmental awareness. *International Journal for Quality Research*, 18(4). doi. 10.24874/IJQR18.04-22
- Marquart-Pyatt, S. T. (2008). Are there similar sources of environmental concern? Comparing industrialized countries. *Social Science Quarterly*, 89(5), 1312-1335. <https://doi.org/10.1111/j.1540-6237.2008.00567.x>
- McMillan, M., Hoban, T. J., Clifford, W. B., & Brant, M. R. (1997). Social and demographic influences on environmental attitudes. *Journal of Rural Social Sciences*, 13(1), Article 5.
- Meyer, A. (2015). Does education increase pro-environmental behavior?

- Evidence from Europe. *Ecological Economics*, 116, 108-121.
<http://dx.doi.org/10.1016/j.ecolecon.2015.04.018>
- Müller, A., Bács, Z., Fenyves, V., Kovács, S., Lengyel, A., & Bácsné, É. B. (2025). Demographic influences on environmental attitudes and actions: An analysis of the attitude-behavior gap. *Geo Journal of Tourism and Geosites*, 60, 1028-1040. DOI 10.30892/gtg.602spl01-1477
- Neumayer, E. (2004) The environment, left-wing political orientation and ecological economics. *Ecological Economics*, 51 (3-4). 167-175.
<https://doi.org/10.1016/j.ecolecon.2004.06.006>
- Poortinga, W., Spence, A., Whitmarsh, L., Capstick, S., & Pidgeon, N. F. (2011). Uncertain climate: An investigation into public scepticism about anthropogenic climate change. *Global Environmental Change*, 21(3), 1015-1024. <https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2011.03.001>
- Poortinga, W., Whitmarsh, L., Steg, L., Böhm, G., & Fisher, S. (2019). Climate change perceptions and their individual-level determinants: A cross-European analysis. *Global environmental change*, 55, 25-35.
<https://doi.org/10.1016/j.gloenvcha.2019.01.007>
- Ramstetter, L., & Habersack, F. (2020). Do women make a difference? Analysing environmental attitudes and actions of Members of the European Parliament. *Environmental Politics*, 29(6), 1063-1084.
<https://doi.org/10.1080/09644016.2019.1609156>
- Sarigöllü, E. (2009). A cross-country exploration of environmental attitudes. *Environment and Behavior*, 41(3), 365-386.
<https://doi.org/10.1177/0013916507313920>
- Scafuto, F. (2021). Individual and social-psychological factors to explain climate change efficacy: The role of mindfulness, sense of global community, and egalitarianism. *Journal of Community Psychology*, 49(6), 2003-2022.
<https://doi.org/10.1002/jcop.22576>
- Schultz, P. W., & Zelezny, L. C. (1998). Values and proenvironmental behavior: A five-country survey. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 29(4), 540-558. <https://doi.org/10.1177/0022022198294003>
- Schwartz, S. H. (1992). Universals in the content and structure of values: Theoretical advances and empirical tests in 20 countries. *Advances in Experimental Social Psychology*, 25, 1-65.

- Schwartz, S. H. (1994). Are there universal aspects in the structure and contents of human values?. *Journal of Social Issues*, 50(4), 19-45.
- Schwartz, S. H., & Bilsky, W. (1987). Toward a universal psychological structure of human values. *Journal of Personality and Social Psychology*, 53(3), 550-562.
- Xue, W., Hine, D. W., Marks, A. D., Phillips, W. J., & Zhao, S. (2016). Cultural worldviews and climate change: A view from China. *Asian Journal of Social Psychology*, 19(2), 134-144. <https://doi.org/10.1111/ajsp.12116>
- Ziegler, A. (2017). Political orientation, environmental values, and climate change beliefs and attitudes: An empirical cross country analysis. *Energy Economics*, 63, 144-153. <http://dx.doi.org/10.1016/j.eneco.2017.01.022>

ZMENA KLÍMY, ENVIRONMENTÁLNE RIZIKÁ A HRANICE SPRAVODLIVOSTI: ČO NÁM HOVORIA ÚDAJE Z VÝSKUMOV VEREJNEJ MIENKY?

Katarína Strapcová

Sociologický ústav SAV, v. v. i.

ABSTRACT

In the context of climate change, we often encounter criticism of current economic growth policies, which are perceived as unfair – benefiting the elites and degrading the environment. Attention is drawn to the disrupted mechanisms of fair distribution of economic resources, where profits flow mainly to a privileged minority and produce high social and environmental risks in marginalized groups. The question is how to ensure that basic human needs are met sustainably and within the planet's reasonable ecological limits. In our analysis, we present the latest data on how the public perceives climate change in the hierarchy of global problems and the importance of environmental justice. We point out that despite prevailing concerns about armed conflicts and the current economic situation, environmental issues remain relevant and climate change is perceived as a very serious global problem. We also analyse how climate scepticism is linked to Euroscepticism. In relation to environmental justice, we note that the public largely supports solidarity in the effort to combat climate change and expresses solidarity with disadvantaged populations, poor countries, and future generations.

Keywords

climate change; environmental justice; public opinion research

ABSTRAKT

V súvislosti so zmenou klímy sa často stretávame s kritikou súčasnej politiky ekonomického rastu, ktorý sa vníma ako nespravodlivý - obohacujúci elity a degradujúci životné prostredie. Poukazuje sa na narušené mechanizmy spravodlivého rozdelenia ekonomických zdrojov, kde zisky plynú najmä pre privilegovanú menšinu a produkujú vysoké sociálne a environmentálne riziká v marginalizovaných skupinách. Otázkou je ako zabezpečiť uspokojovanie základných ľudských potrieb udržateľne a v rámci rozumných ekologických limitov planéty? V analýze prinášame na najnovšie dáta o tom, ako zmenu klímy v hierarchii globálnych problémov a environmentálnu spravodlivosť vníma verejnosť. Poukazujeme na fakt, že napriek prevažujúcim obavám z ozbrojených konfliktov a zo súčasnej ekonomickej situácie zostávajú environmentálne problémy stále aktuálne a zmena klímy sa vníma ako veľmi vážny globálny problém. Analyzujeme tiež, ako sa klimaskepticizmus prepája s euroskepticizmom. V súvislosti s environmentálnou spravodlivosťou konštatujeme fakt, že verejnosť zastáva prevažne solidárne postoje v boji proti zmene klímy a prejavuje solidaritu tak so znevýhodnenými obyvateľmi, ako aj s chudobnými krajinami a budúci generáciami.

Kľúčové slová

zmena klímy; environmentálna spravodlivosť; výskum verejnej mienky

Grantová podpora

Príspevok vznikol ako súčasť riešenia troch grantových projektov: 1/ APVV-24-0467: Zmeny hodnotových orientácií na Slovensku a v Európe: Výzvy a súvislosti, 2/ VEGA 2/0125/26: Spoločenská kohézia v meniacom sa svete: Hľadanie spoločných hodnôt a postojov v dobe digitálnych, environmentálnych a demografických zmien, 3/ VEGA 2/0111/23: Obavy

o klímu, ochrana životného prostredia, zelená spotreba: environmentálne témy a verejná mienka na Slovensku.

ÚVOD

Žijeme v dobe neustále sa zvyšujúcich globálnych rizík a prelínania sa viacerých globálnych kríz. Často sa v tejto súvislosti môžeme stretnúť s označením polykríza, alebo v horšom prípade aj s označením spoločenský rozvrat. Kým pred rokom 2020 obyvatelia v súvislosti s globálnymi problémami najčastejšie vo výskumoch deklarovali svoje obavy z ekonomických a environmentálnych rizík, pandémie ochorenia COVID-19 postavila do popredia obavy o zdravie a význam odolnosti krajín voči pandemickým rizikám. Krátko nato, po invázii ruských vojsk na Ukrajinu vo februári 2022, najmä v našom regióne prudko vzrástli obavy obyvateľov z bezpečnostných rizík, geopolitickej nestability a ozbrojených konfliktov. Rôzne globálne problémy sa v mnohých regiónoch sveta postupne aktivovali na úroveň kríz, ktoré sa vzájomne rôznymi spôsobmi prelínajú. Zároveň však aktuálne globálne riziká a krízy rôznymi spôsobmi „natekajú“ do každodenného života a hodnotových rebríčkov jednotlivcov.

Kombináciu frustrácií jednotlivcov v každodennom živote počas pandémie vo svojej eseji s nadsádzkou opisuje Bruno Latour (2022, s. 8):

Ešte si spomínam, ako som skôr mohol vziať svoje telo a celkom nevinne s ním pohybovať. Teraz cítim, že za sebou sťažka ťahám dlhú stopu CO₂, ktorá mi zakazuje odletieť so zakúpenou letenkou a ktorá prekáža všetkým mojim pohybom, a tak sa sotva odvážim ťukať do klávesnice zo strachu, že by som snád' niekde v diaľke rozpustil nejaký ľadovec. A od januára je to ešte horšie, pretože – ako mi je neustále opakované – si naviac pred sebou predstavujem aerosólový oblak a jeho drobné kvapôčky, ktoré šíria do pľúc miniatúrny vírus, schopný zadusiť v posteli mojich susedov a zároveň zahltiť nemocnice. Ako by ma zo všetkých strán obklopoval pancier deň po dni fatálnejších následkov, ktoré sa musím naučiť ťahať za sebou. I keď sa snažím dodržať riadny odstup a sťažka dýcham cez chirurgické rúško, veľmi ďaleko sa nedostanem, pretože v momente naplnenia svojho nákupného vozíka, vzrastie úzkosť: táto šálka kávy ničí tropickú pôdu; toto

tričko uvrhlo do biedy dieťa z Bangladéša; z krvavého steaku, na ktorý som sa tešil, vanie metán, urýchľujúci klimatickú krízu. A tak nariekam a fňukám, vydesený tou premenou – prebudím sa ešte niekedy z tejto nočnej mory; budem ako predtým: slobodný, nevinný, pohyblivý? Ach, človek minulosti!

Spoločenské dôsledky kombinácie súčasných globálnych rizík kriticky reflektujú vedci z prírodných aj spoločenských vied. Prírodovedci prinášajú poznatky o tom, ako sú narušané prírodné systémy podporujúce život, ako by to všetko mohlo viesť k bodom zlomu, ktoré nezvratne destabilizujú zemský systém a tiež o tom, ako sa už dnes prejavujú významné spoločenské dopady neutržateľnej spotreby zdrojov. (IPCC, 2023; Rockström et al., 2023; Lenton et al., 2023) Vedecké merania sa menia na argumenty, ktoré poukazujú na skutočnosť, že

podiel na zmene zemského systému a dôsledky jej vplyvov sa medzi sociálnymi skupinami a krajinami veľmi líšia. Vzhľadom na tieto vzájomné závislosti medzi inkluzívnym ľudským rozvojom a stabilným a odolným systémom Zeme je potrebné hodnotenie bezpečných a spravodlivých hraníc, ktoré komplexne zohľadňuje odolnosť systému Zeme a blahobyt ľudí. (Rockström et al., 2023, s. 102)

Podobne sa aj autori Lenton et al. (2023) venujú otázke hraníc spravodlivosti v čase klimatickej krízy. V texte podrobne analyzujú riziká vyplývajúce zo zmeny klímy, a tiež si kladú otázku nákladov na zmenu klímy a toho, kto musí tieto náklady najviac znášať. Medzi priame vplyvy klímy zaraďujú vplyvy na zdravie a zmeny v správaní obyvateľov. Kritizujú však aj fakt, že negatívne dopady sa vyjadrujú hodnotou peňazí, pričom sa zohľadňuje skôr vplyv na bohatých ako na chudobných a uprednostňujú životy súčasných ľudí pred životmi budúcich generácií. „Z hľadiska spravodlivosti je to neetické – keď ide o život alebo zdravie, všetci ľudia by mali byť považovaní za rovnocenných, či už sú bohatí alebo chudobní, živí alebo ešte nenarodení.“ (s. 1237)

Spoločenský vedci v súvislosti so zmenou klímy poukazujú najmä na negatívne trendy vo vývoji sociálnych nerovností v posledných desaťročiach. Zdá sa, že napriek veľkému ekonomickému rozvoju v povojnovom období ekonomický rast „nedvíhal všetky loďky“ a ukazuje sa, že štruktúra

globálneho ekonomického systému je stále veľmi hierarchická a nespravodlivá. (Piketty, 2015, 2022) Vo všeobecnosti sa kritizuje orientácia na politiku ekonomického rastu, ktorá je nespravodlivá v tom, že obohacuje hlavne úzku skupinu spoločenských elít, otvára brávy populizmu, vytvára prekážky pre sociálnu mobilitu a degraduje životné prostredie. (Byrne, 2021; Atkinson, 2015; Klein, 2019; Latour, 2020, 2022; Piketty, 2022; Norris & Inglehart, 2019; Therborn, 2013) Rast environmentálnych rizík, z ktorých vyplývajú nové krízy (ako aj klimatická kríza), sa následne odráža v aktivizácii hnutí a subkultúr zameraných na potrebu ochrany práva jednotlivcov na čisté a zdravé životné prostredie, v ktorom si dokážu zachovať adekvátnu a udržateľnú kvalitu života. V sociológii dôraz na kvalitu a ochranu životného prostredia predpovedal Ronal Inglehart (1977), ktorý definoval známu koncepciu postupnej, nenápadnej tzv. tichej revolúcie, v ktorej dochádza k hlbkej premene hodnotových orientácií. Vo svojej teórii naznačuje proces, v ktorom sa postupne materiálne hodnoty (ekonomická stabilita, rast, bezpečnosť, poriadok, silný štát) nahrádzajú hodnoty postmateriálne (kvalita života, ochrana životného prostredia, udržateľnosť, občianska participácia, seberealizácia). Avšak sám vo svojej hypotéze nedostatku pripúšťa, že vývoj nebude lineárny a neprebehne bez konfliktov. Obdobia, kedy je ohrozené prežitie a bezpečnosť budú znamenať opätovný obrat spoločnosti k materiálnym hodnotám. Postmateriálne hodnoty sa naopak môžu rozvíjať len v dobách zabezpečených základných istôt a ekonomického dostatku. Hodnotový posun zároveň vyvoláva odpor v niektorých spoločenských skupinách, rastú kultúrne konflikty a rastie aj populizmus a autoritárstvo. To následne oslabuje dôveru v demokratické inštitúcie a stáva sa novou výzvou pre fungovanie demokratických štátov. (Inglehart & Welzel, 2005; Norris & Inglehart, 2019; Rabušic & Kusá, 2019; Vidomus, 2018; Jurášová, 2025).

Spoločenské vedy v súčasnosti komplexne reflektujú problematiku zmeny klímy a životného prostredia, pričom analyzujú jednak trendy spoločenského vývoja, ako aj trendy zmeny postojov a hodnotových orientácií obyvateľov. (Inglehart, 1995; Beck, 2004; Gough, 2017; Koch, 2018; Klein, 2019; Sťahel, 2019; Telesiene & Gross, 2017; Piketty, 2022) Často pritom apelujú na potrebu vnímať spoločné prepojenia problémov sociálnej, ekonomickej a environmentálnej spravodlivosti v jednom balíku, nie oddelene. Náš

príspevok sa zameriava na vnímanie environmentálnych rizík a ich potenciálnych dopadov na život obyvateľov, pričom osobitnú pozornosť venuje subjektívnemu hodnoteniu týchto rizík. Sledujeme, aké miesto pripisujú obyvatelia environmentálnym problémom v širšom kontexte ďalších globálnych rizík a výziev súčasnosti. Konkrétne sa zameriavame na ich postoje k zmene klímy, vnímanie poškodzovania životného prostredia, ako aj na hodnotenie opatrení prijímaných v oblasti environmentálnej a klimatickej politiky, vrátane tzv. zelených opatrení. Cieľom príspevku je tak komplexnejšie priblížiť, ako obyvatelia interpretujú environmentálne riziká, akú závažnosť im pripisujú v porovnaní s inými globálnymi problémami a aké postoje zaujímajú k opatreniam smerujúcim k ich zmierňovaniu. Potrebu komplexného vnímania rizík v priebehu zmeny klímy zdôrazňuje Ian Gough (2017), ktorý analyzuje hranice spravodlivosti v čase rastúcich environmentálnych rizík. Autor považuje zmenu klímy v podstate za širší problém sociálnej spravodlivosti, pri ktorom musia politické opatrenia, okrem samotného znižovania emisií uhlíka, riešiť najmä existujúce nerovnosti. Argumentuje, že vplyv zmeny klímy má tendenciu ich ešte viac prehľbiť, pričom sa znevýhodnenia sa stále viac kumulujú. Zároveň tiež pripomína dôležitú dimenziu spravodlivosti a hovorí o tom, že obyvatelia by nemali znášať neprimerané environmentálne záťaž/škody (znečistenie, vplyv na zdravie a pod.) z dôvodu svojho sociálno-ekonomického postavenia, geografie alebo generácie. Na základe toho definuje tri základné okruhy vnímania environmentálnej spravodlivosti: 1/ sociálna spravodlivosť - viac enviro-rizík pre znevýhodnené skupiny obyvateľov, kumulácia znevýhodnení; 2/ globálna spravodlivosť - nerovnomerný dopad enviro-rizík na krajiny, geografické regióny (napr. bohatý sever); 3/ medzigeneračná spravodlivosť - neúmerné zaťaženie budúcich generácií enviro-rizikami. Autor v tomto duchu apeluje na súčasné politiky a opatrenia a na to, aby zohľadňovali globálnu zodpovednosť krajín, medzigeneračnú rovnosť a vyvažovali sociálne a environmentálne dopady na znevýhodnené skupiny obyvateľov. Pri konceptualizácii kľúčových pojmov a vzťahov zároveň pracuje s teóriou základných ľudských potrieb. Bezpečný a spravodlivý priestor uspokojovania potrieb jednotlivcov je ohraničený na jednej strane minimom - minimálnym štandardom blahobytu, teda minimálnou dôstojnou životnou úrovňou jednotlivcov. Na druhom konci

je maximum blahobytu a kvality života jednotlivcov a skupín obyvateľov ohrozené biofyzikálnymi a ekologickými limitmi spotreby/výroby tak, aby sa neprekračovali planetárne hranice a ekologické limity planéty.

DÁTA A METÓDY

Naším cieľom je prostredníctvom aktuálnych empirických údajov prispieť k zmapovaniu toho, ako verejnosť reflektuje jednu z kľúčových globálnych výziev - zmenu klímy. V kontexte súčasných globálnych problémov nás tiež zaujíma, akú mieru pozornosti si udržiujú environmentálne témy. V neposlednom rade nás zaujíma, ako verejnosť vníma hranice environmentálnej spravodlivosti, či už z hľadiska medzigeneračnej alebo globálnej spravodlivosti. V texte prezentujeme výsledky zistení reprezentatívnych výskumov, výsledky ktorých môžeme zovšeobecniť na celú populáciu Slovenska. V niektorých prípadoch pracujeme aj s údajmi zo starších výskumov, ktoré nám umožňujú sledovať trendy a zmeny v názorových profiloch obyvateľov.

Čo sa týka dát, prezentujeme výsledky z medzinárodných výskumov Eurobarometer, ktoré sa realizovali v 27 krajinách EÚ a prinášajú údaje o vnímaní zmeny klímy, o environmentálnych rizikách a o postojoch k zeleným opatreniam. Prehľad poskytuje tabuľka č.1. K dispozícii máme tri vlny výskumu *Special Eurobarometer: Climate Change 2025, 2023 a 2021*, výskum *Special Eurobarometer 527: Fairness perceptions of the green transition 2022*, a taktiež dáta z najnovšieho dostupného výskumu Sociologického ústavu SAV *Životné prostredie a zmena klímy 2024*. Výskumy Special Eurobarometer zamerané na zmenu klímy sú dlhodobým pravidelným výskumným modulom, ktorý sa realizuje každé dva roky od roku 2011, a umožňuje porovnanie v čase. V prípade dát z medzinárodných komparatívnych výskumov ide o kvalitné dáta s prísnyimi metodologickými požiadavkami na náhodný výber respondentov. Zber dát prebiehal vo väčšine prípadov formou osobných rozhovorov s vyškolenými anketármi a anketárkami spolupracujúcej agentúry. V prípade výskumu Sociologického ústavu SAV z roku 2024 boli použité webové dotazníky a respondenti vo

vzorke boli vybraní metódou kvótného výberu z online panelu spolupracujúcej agentúry.

Dáta z výskumov *EVS 2017* a *Životné prostredie a zmena klímy 2024* sú pre akademické účely voľne dostupné v Slovenskom archíve sociálnych dát (SASD katalóg dát). Vo všeobecnosti sú medzinárodné dáta zo všetkých vln výskumov *EVS* a *Special Eurobarometer: Climate Change* po registrácii voľne dostupné v archíve GESIS - Leibniz Institute for the Social Sciences. Avšak proces archivácie medzinárodných údajov prebieha vždy s oneskorením, a zatiaľ nie sú dostupné dátové súbory za rok 2023 a 2025 (pri komparácii vychádzame z výsledkov dostupných v reportoch príslušných Eurobarometrov).

VÝSLEDKY

Ako sme v úvode naznačili, bude nás zaujímať najmä to, ako obyvatelia v čase kumulácie vážnych globálnych problémov vnímajú stupňujúce sa riziká a do akej miery to má vplyv na nami sledovanú oblasť – vnímanie environmentálnych rizík a zmeny klímy. V tejto súvislosti budeme analyzovať dáta, ktoré ukazujú aké silné sú obavy zo zmeny klímy vo vnímaní obyvateľov. Taktiež sa budeme venovať otázkam hierarchizácie pri vnímaní globálnych problémov a tomu, ako environmentálne riziká rezonujú v komplexnejších rebríčkoch globálnych rizík. Okrem údajov za Slovensko budeme tiež, tam kde je to možné, porovnávať dáta za susedné krajiny a EÚ27, čo nám umožní lepšie zhodnotiť pozíciu a vývoj za sledované oblasti.

Zmena klímy ako dôsledok ľudskej činnosti

Dôležitým kontextom vnímania environmentálnych problémov a zmeny klímy je aj samotné presvedčenie o tom, že sa s klímou vôbec niečo deje. Takto formulovaná otázka zvykne byť súčasťou dotazníkov hneď v úvodných častiach, aby sa indikovala základná orientácia a „kalibrácia“ názorov a postojov respondentov. Vo výskume *Special Eurobarometer: Climate Change 2025* bola výskumná otázka položená ako súhlas tvrdením „Do akej miery súhlasíte s nasledovným tvrdením: Klíma sa mení v dôsledku ľudskej

Tabuľka 1 Základné informácie k použitým dátovým súborom

	Zber dát	Vzorka SK	Vek	Metóda zberu	Agentúra	Archív dát
Special Eurobarometer: Climate change 2025	Feb./Marec 2025	1006	15+	CAPI	Kantar network	GESIS
Životné prostredie a zmena klímy 2024	December 2024	1000	18+	CAWI (online panel)	Agentúra FOCUS	SASD
Special Eurobarometer: Climate change 2023	Máj 2023	1003	15+	CAPI	Kantar network	GESIS
Special Eurobarometer 527: Fairness perceptions of the green transition 2022	Máj/Jún 2022	1004	15+	CAPI, CAWI	Kantar network	GESIS
Special Eurobarometer: Climate change 2021	Marec/Apríl 2021	1003	15+	CAPI, CAWI	Kantar network	GESIS

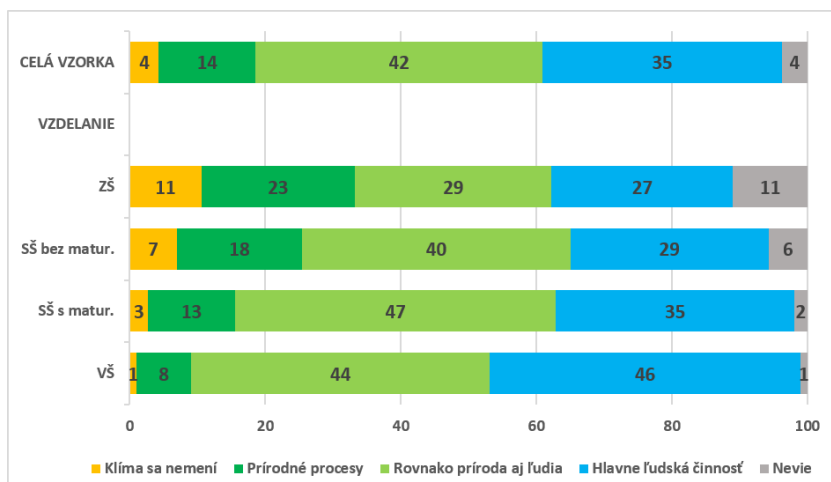
Poznámka. Detailnejšie informácie o výskumoch a citácie/linky na dátové súbory, resp. výskumné správy sú k dispozícii v časti *Dáta z výskumov* v závere príspěvku. Kontakt na archívy dát: SASD (<https://sasd.sav.sk/sk/>), GESIS (<https://www.gesis.org/en/home>).

činnosti“. Možné odpovede predstavovali štyri kategórie súhlasu/nesúhlasu, plus odpoveď neviem. Jednoznačný súhlas s týmto tvrdením vyjadrilo 35 % obyvateľov na Slovensku, 47 % s výrokom súhlasilo, čo tvorí celkovo 82 % súhlasných podporných názorov. V porovnaní s priemerom za krajiny EU27 - 84 % - môžeme hovoriť o štandardnej úrovni v rámci ostatných krajín. Celkovo najvyššia podpora a súhlas bol dosiahnutý v Švédsku – 96 % a naopak najnižšia podpora v Estónsku, len 61 % súhlasných odpovedí respondentov (v Česku 72 %). Naopak potom menšina, 13 % respondentov sa vyjadrilo nesúhlasne, 3 % jednoznačne nesúhlasili s výrokom a 2 % nevedeli na otázku odpovedať. Môžeme teda zhodnotiť, že vo verejnosti vládne pomerne vysoká zhoda a osem z desiatich obyvateľov zastáva názor, že zmena klímy sa deje v dôsledku ľudskej činnosti. V rámci porovnania sociálnych skupín, najvyššiu jednoznačnú podporu má toto tvrdenie v skupine najmladších respondentov 15 – 19 rokov, v skupine obyvateľov s najvyšším vzdelaním a u študentov.

Tento výsledok možno považovať za pozitívny, pretože sa vo verejnej diskusii môžeme stretnúť aj s tvrdeniami, že zmena klímy je výmysel, alebo že je to len dôsledok prírodných procesov a činnosť ľudí s tým nijako nesúvisí. Na odbúravanie podobných zľahčujúcich tvrdení sa zmobilizovalo pomerne široké vedecké úsilie tak u prírodovedcov ako aj v spoločenských vedách. Prípadnú podporu klimaskeptických argumentov sme sa rozhodli preskúmať detailnejšie, pričom dáta sme získali z výskumu *Životné prostredie a zmena klímy 2024*. Opýtani mali na výber mierne odlišné kategórie odpovedí, čo umožnilo detailnejšie zmapovať vnímanie príčin zmeny klímy. Respondenti vo výskume boli požiadaní, aby v súvislosti s verejnou diskusiou o zmene klímy v posledných desaťročiach vybrali tvrdenie, ktoré najviac reprezentuje ich vlastný názor: 1. svetová klíma sa mení najmä v dôsledku ľudskej činnosti; 2. svetová klíma sa mení rovnako v dôsledku prírodných procesov ako aj ľudskej činnosti; 3. svetová klíma sa mení najmä v dôsledku prírodných procesov a 4. svetová klíma sa nemení. Celkové výsledky, ako aj podiely odpovedí v skupinách obyvateľov rozdelených podľa vzdelania môžeme sledovať v grafe 1. Na základe údajov môžeme konštatovať, že na Slovensku prevláda názor, že svetová klíma sa mení tak v dôsledku prírodných procesov ako aj ľudskej činnosti (42 % odpovedí oslovených respondentov). Druhým najčastejšie zastúpeným

názorom je ten, ktorý súčasnú zmenu klímy definuje predovšetkým ako dôsledok ľudskej činnosti (35 % odpovedí). Len skutočne menšinovým názorom je ten, ktorý vidí zmenu klímy ako dôsledok len prírodných procesov (14 % odpovedí) a na úrovni štatistickej chyby figuruje názor, že klíma sa nemení (4 % odpovedí).

Graf 1. Príčiny zmeny klímy v názoroch obyvateľov. Podiely piatich možných odpovedí respondentov - respondenti celkovo a podľa skupín vzdelania (%).

Zdroj: Životné prostredie a zmena klímy 2024

Pri pohľade na štruktúru názorových profilov v jednotlivých kategóriách obyvateľov podľa najvyššieho dosiahnutého vzdelania však môžeme konštatovať viaceré rozdiely, ktoré sme otestovali a sú zároveň štatisticky významné. Je zrejmé, že so stúpajúcim vzdelaním popularita klimaskeptických tvrdení klesá, a naopak zvyšuje sa podiel tých respondentov, ktorí uznávajú vplyv negatívnych dôsledkov ľudskej činnosti pri zmene klímy, čím sa stotožňujú a pridávajú k vedeckému konsenzu v tejto vedecky komplexnej oblasti. Kým v názorovom profile respondentov s najvyšším dosiahnutým základným vzdelaním tento názor podporuje len o niečo viac ako štvrtina

respondentov (27 %), v názorovom profile vysokoškolákov je to takmer polovica opýtaných (46 %). U vysokoškolákov sú oproti priemeru navýšené súhlasné odpovede pre oba najčastejšie vysvetlenia, pričom tu ako v jedinej skupine prevládol názor, že klíma sa mení najmä v dôsledku ľudskej činnosti. Zároveň si môžeme všimnúť aj pokles odpovedí v kategórii neviem - z 11 % u ZŠ vzdelaných na 1 % u VŠ vzdelaných, čo možno jednoducho vysvetliť aj zložitou a komplexnou problematikou akou je zmena klímy. Argumenty, ktoré vysvetľujú procesy zmeny klímy vo verejnej diskusii sú často komplexné a na vedeckých meraniach založené fakty, čo predpokladá vyššiu mieru záujmu jednotlivcov o túto problematiku.

Zmena klímy ako vážny globálny problém

K základnému prehľadu, ktorý nám priblíži všeobecný kontext vytvárania si názorov na zmenu klímy patrí viacero ďalších otázok. V nadväznosti na otázku o príčinách zmeny klímy nás vo výskumoch zaujíma aj subjektívne hodnotenie obáv z negatívnych dôsledkov, ktoré zmena klímy spôsobuje. Respondenti odpovedajú na otázku: Aký vážny problém v súčasnosti podľa Vás predstavuje klimatická zmena?, pričom intenzita obáv o klímu sa meria na 10-stupňovej škále. V tabuľke č. 2 môžeme sledovať, ako sa menili podiely odpovedí respondentov v jednotlivých kategóriách odpovedí.

Z výsledkov v tabuľke môžeme konštatovať, že v súčasnosti podľa výsledkov výskumu z roku 2024, približne dve tretiny (66 %) obyvateľov na Slovensku vníma problém zmeny klímy ako veľmi vážny, čo naznačuje vysokú úroveň obáv z budúceho vývoja. Zhruba jedna pätina respondentov si vybrala skôr stredové pozície na škále a považuje zmenu klímy za pomerne vážny problém (21 %). Nakoniec možno zosumarizovať, že len malý podiel respondentov (13 %) neverí, že zmena klímy predstavuje vážny problém. Ako môžeme vidieť, podiely tých, ktorí označili zmenu klímy ako veľmi vážny problém po roku 2019 klesli o 11 percentuálnych bodov, z úrovne 78 % na úroveň 66 %. Naopak posilnila sa stredová názorová skupina a mierne aj názorová skupina, ktorú problém zmeny klímy netrápi.

Tabuľka 2 Zmeny podielov odpovedí na otázku: Aký vážny problém v súčasnosti podľa Vás predstavuje klimatická zmena? (respondenti na Slovensku, %) medzi rokmi 2019 - 2024¹

	Nie veľmi vážny problém (1–4)	Pomerne vážny problém (5-6)	Veľmi vážny problém (7-10)
ŽP a zmena klímy 2024	13	21	66
EB Climate Change 2023	8	27	64
EB Climate Change 2021	4	18	77
EB Climate Change 2019	3	17	78

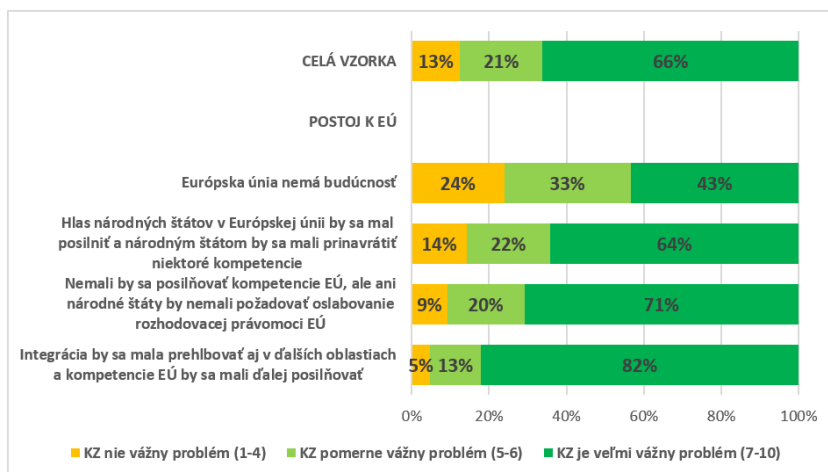
Poznámka. Respondenti sa vyjadrovali na škále odlovedí od 1 do 10, kde hodnota 1 predstavovala názor „klimatická zmena vôbec nie je vážny problém“ a hodnota 10 predstavovala názor „klimatická zmena predstavuje veľmi vážny problém“. Pre prehľadnosť boli hodnoty zlúčené a škála redukovaná. *Zdroj:* Štyri z výskumov verejnej mienky predstavených v tabuľke č. 1.

Vysvetlenie k premene podielov v jednotlivých kategóriách nás vedie aj k úvahám o súčasnom populizme, ktorý sa spája s naratívmi, ktoré spochybňujú klimatickú politiku. Príkladom týchto naratívu je: 1. klimaskepticizmus, 2. relativizácia významu dopadov ľudskej činnosti pri zmene klímy a tvrdenia, že ide o prirodzený prírodný proces, 3. anti-elitárstvo, teda obrana občanov voči nezmyselným a drahým zeleným opatreniam presadzovaných politickými elitami (proti zelenej ideológii), ako aj 4. nacionalizmus a odmietanie globálneho úsilia a opatrení. V širšom kontexte ide o fungovanie tzv. spätného odporu voči postmateriálnym, liberálnym hodnotám (cultural backlash), ktoré rozvíja vo svojej knihe Pippa Noris a Ronald Inglehart (2019). Možno konštatovať, že hodnotový rámec, na ktorom je Európska únia založená, vo významnej miere reflektuje princípy spojené s postmateriálnymi hodnotami, ako ich vo svojej teórii hodnotovej zmeny charakterizoval Inglehart (1977). Pre časť populácie, ktorá sa

¹ Výsledky z výskumu Special Eurobarometer: Climate Change 2025 sme v tabuľke nevyužili, keďže v reporte sa zmenila škála možných odpovedí, a preto by nebolo možné korektné porovnanie.

identifikuje predovšetkým s tradičnými a konzervatívnejšími hodnotovými orientáciami, však postupné presadzovanie týchto hodnôt môže predstavovať ohrozenie ich zaužívaných presvedčení, identity a životného štýlu. Vnímanie kultúrnych a hodnotových zmien ako potenciálnej hrozby následne môže prispievať k nárastu nespokojnosti a podpore populistických politických subjektov, ktoré sľubujú znovunastolenie poriadku a obranu tradičných hodnôt. V tomto kontexte nie je prekvapujúce, že medzi postojmi k Európskej únii, respektíve mierou euroskepticizmu, a vnímaním závažnosti zmeny klímy možno identifikovať výraznú súvislosť. Analýza zároveň poukazuje na štatisticky významné rozdiely medzi jednotlivými skupinami respondentov, čo naznačuje, že hodnotové a politické orientácie môžu predstavovať významný faktor ovplyvňujúci spôsob, akým jednotlivci interpretujú a hodnotia závažnosť klimatickej zmeny (graf č.2).

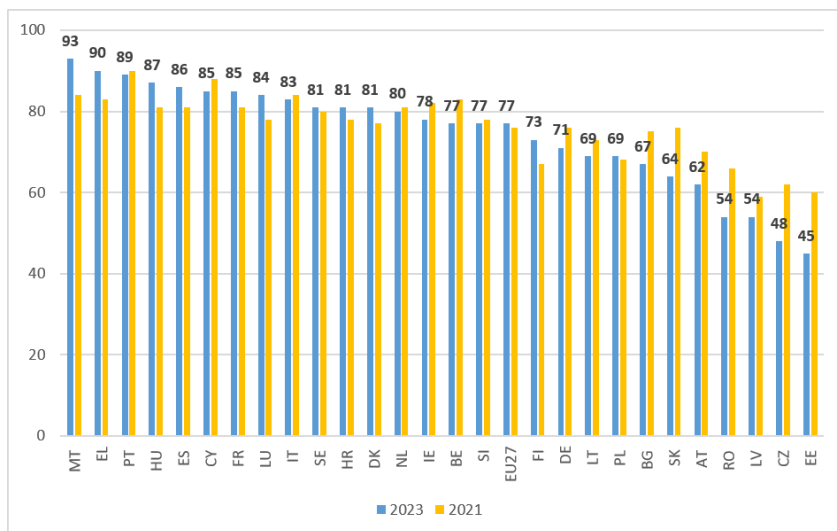
Graf 2 Závažnosť zmeny klímy v skupinách obyvateľov definovaných postojom k EÚ. Podiely troch odpovedí respondentov - respondenti celkovo a podľa postoja k EÚ (%).

Zdroj: Životné prostredie a zmena klímy 2024

V grafe môžeme sledovať, ako sa vníma závažnosť problému zmeny klímy v jednotlivých skupinách s odlišným postojom k fungovaniu Európskej únie. Najvyšší podiel pochybovačov o závažnosti zmeny klímy v súčasnosti nájdeme v skupine respondentov, podľa ktorých nemá projekt EÚ budúcnosť (24 % oproti priemeru celej vzorky 13 % odpovedí). Naopak v skupine respondentov, ktorých postoj najviac podporuje fungovanie ako aj ďalšie posilňovanie EÚ (postoj: Integrácia by sa mala prehĺbovať aj v ďalších oblastiach a kompetencie EÚ by sa mali ďalej posilňovať) je podiel pochybovačov najnižší (5 %) a podiel podporovateľov nepochybujúcich o vysokej závažnosti zmeny klímy najvyšší (88 %).

Graf 3 Medzinárodné porovnanie subjektívneho vnímania závažnosti zmeny klímy jednotlivcami v krajinách EU27 v rokoch 2021 a 2023: klimatická zmena predstavuje veľmi vážny problém (kategórie odpovedí 7 – 10 spolu, % podiel).

Zdroj: Special Eurobarometer: Climate change 2021 a 2023

Pri hodnotení pozície Slovenska, ako aj hodnotení prevládajúcich trendov názorových zmien vychádzame z porovnania medzinárodných údajov. V grafe č. 3 sumarizujeme výsledky v rokoch 2021 a 2023. Môžeme konštatovať, že podiel názorovej skupiny, ktorá problém klimatických zmien vníma ako veľmi vážny (64 %) bol v roku 2023 o 13 percentuálnych bodov nižší ako priemer krajín EU27 (77 %). Z dostupného reportu tiež vieme, že stredová názorová skupina je na Slovensku naopak silnejšia, 27 % oproti 16 % priemeru v EU27. Podiely v poslednej, najmenej početnej názorovej skupine sú naopak takmer vyrovnané – 8% na Slovensku a 7 % priemer krajín EU27. Zdá sa teda, že aj hoci existujú rozdiely v podieloch veľmi a stredne znepokojených obyvateľov v rámci krajín EU27, zmena klímy je vo všeobecnosti vnímaná ako vážny globálny problém. V krajinách EU27, až na dve výnimky (Česko a Estónsko), vníma nadpolovičná väčšina obyvateľov zmenu klímy ako veľmi vážny problém.

Hierarchia závažných globálnych problémov - obavy obyvateľov o bezpečnosť, ekonomickú situáciu a životné prostredie

V úvode sme hovorili o tom, aké dôležité je skúmať ako obyvatelia v čase kumulácie vážnych globálnych problémov vnímajú stupňujúce sa riziká a do akej miery to má vplyv na nami sledovanú oblasť – vnímanie environmentálnych rizík a zmeny klímy. V kontexte súčasného diania, keď je verejnosť každodenne konfrontovaná so správami o vojne na Ukrajine, ozbrojenom konflikte v Gaze, ako aj s ekonomickými a zdravotnými dôsledkami pandémie COVID-19, možno predpokladať, že témy klimatickej zmeny a ochrany životného prostredia ustupujú vo verejnej diskusii do úzadia. Je to však skutočne tak? Prestali environmentálne témy verejnosť znepokojovať úplne, alebo len v menšej miere než v minulosti?

S týmito otázkami súvisí ďalší zo spôsobov skúmania obáv súvisiacich s prebiehajúcou klimatickou zmenou. Pri výskume žiadame respondentov, aby zostavili vlastný rebríček v rámci širšieho spektra závažných globálnych problémov. Takto formulovaná výskumná otázka umožňuje pochopiť, ako sa

v meniacom sa svete vyvíja vnímanie globálnych hrozieb a rizík. Zároveň poskytuje detailnejší pohľad na to, ktoré typy obáv u respondentov rezonujú najsilnejšie a ako sa tieto obavy menia v závislosti od aktuálnej spoločenskej situácie, či už na domácej, alebo medzinárodnej úrovni. Pri pohľade na výsledky výskumu zosumarizované v tabuľkách č. 3 a č. 4 nás zrejme neprekvapuje fakt, že v roku 2025 si respondenti na Slovensku spojili najzávažnejší globálny problém s hrozbou ozbrojených konfliktov (75 % odpovedí). Tento údaj je oproti priemeru EU27 (61 %) výrazne vyšší, a dokonca ide o najvyššiu hodnotu v krajinách EU27. V obavách o bezpečnosť a negatívny geopolitický vývoj sme tak predbehli Lotyšsko 74 %, Nemecko 69 % aj Estónsko 68 %. Pri porovnaní so susednými krajinami možno konštatovať, že obavy súvisiace s hrozbou ozbrojených konfliktov patria vo väčšine sledovaných krajín medzi najvýraznejšie v rámci vnímaných globálnych problémov. Výnimku v tomto ohľade predstavuje Maďarsko, kde táto hrozba nedosahuje rovnakú mieru zastúpenia medzi najčastejšie uvádzanými obavami obyvateľov.

Tabuľka 3 Porovnanie krajín 2025 frekvencia odpovedí pri výbere najzávažnejších problémov, ktorému čelí celý svet (% uvedených odpovedí)

	EU27	SK	CZ	PL	HU	AT
Ozbrojené konflikty	61	75	66	59	48	65
Chudoba, hlad a nedostatok pitnej vody	50	52	56	50	63	56
Klimatické zmeny	47	46	30	25	45	51
Ekonomická situácia	47	46	50	36	58	50
Zhoršovanie stavu prírody	33	46	38	20	54	44
Zhoršovanie demokracie a právneho štátu	38	32	28	27	39	53
Medzinárodný terorizmus	35	33	41	28	31	45
Dezinformácie	30	32	27	25	23	35
Šírenie infekčných chorôb	27	24	38	26	48	36
Rastúca populácia sveta	25	28	26	14	38	44

Poznámka. Respondenti mali v tejto otázke možnosť vybrať viacero odpovedí (max. tri).

Zdroj: Report - Special Eurobarometer: Climate Change 2025

Tabuľka 4 Porovnanie krajín 2023: frekvencia odpovedí pri výbere najzávažnejších problémov, ktorému čelí celý svet (% uvedených odpovedí)

	EU27	SK	CZ	PL	HU	AT
Ozbrojené konflikty	52	57	60	64	44	60
Chudoba, hlad a nedostatok pitnej vody	58	60	49	43	52	53
Klimatické zmeny	46	26	27	28	33	48
Ekonomická situácia	38	43	36	33	40	41
Zhoršovanie stavu prírody	27	31	28	18	41	39
Zhoršovanie demokracie a právneho štátu	24	23	19	15	17	25
Rozširovanie nukleárných zbraní	21	28	26	26	23	21
Zdravotné problémy zo znečistenia	21	23	11	17	27	21
Šírenie infekčných chorôb	21	27	23	19	31	16
Rastúca populácia sveta	21	17	30	17	29	28
Medzinárodný terorizmus	20	18	22	28	13	17

Poznámka. Respondenti mali v tejto otázke možnosť vybrať viacero odpovedí (max. tri).

Zdroj: Report - Special Eurobarometer: Climate Change 2023

Z hľadiska vývoja, pri porovnaní výsledkov v tabuľkách č.3 a č. 4 vidíme, že podiely obáv z ozbrojených konfliktov mali vo všetkých susedných štátoch, s výnimkou Poľska, medzi rokmi 2023 až 2025 stúpajúcu tendenciu. Podobne tiež bez výnimky rástli obavy z ekonomických problémov, a to v oboch kategóriách: 1. ekonomická situácia a 2. chudoba, hlad a nedostatok pitnej vody. No a do tretice, skupina environmentálnych problémov², reprezentovaných kategóriami 1. zmena klímy a 2. zhoršovanie stavu prírody, tvorí taktiež silnejšie zastúpenú názorovú skupinu v celkových preferenciách obyvateľov.

Uvedené výsledky zároveň naznačujú, že pri výbere odpovedí – a všeobecne pri formovaní postojov a názorov obyvateľstva – zohráva kľúčovú úlohu

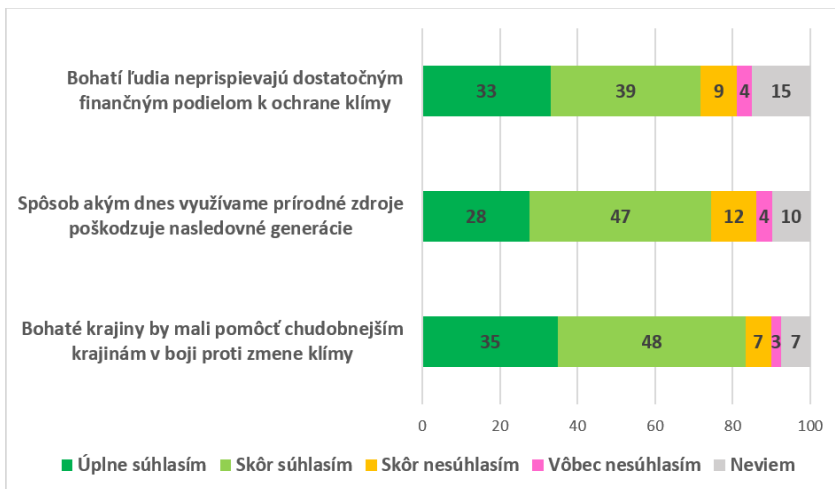
² Kategórie závažných globálnych problémov v roku 2023 a 2025 sa mierne odlišujú – v roku 2025 ubudli dve kategórie sledované v roku 2023 – 1. rozširovanie nukleárných zbraní a 2. zdravotné problémy zo znečistenia. Naopak v roku 2025 pribudla jedna kategória - dezinformácie.

aktuálna spoločenská situácia a pocit bezprostredného ohrozenia či rizika. V porovnaní s rovnakým výskumom realizovaným v roku 2021, keď ozbrojené konflikty uviedlo ako závažný problém spolu len 28 % respondentov na Slovensku, došlo v súčasnosti k takmer trojnásobnému nárastu týchto obáv. V geopolitickom kontexte krajín susediacich s Ukrajinou však takýto vývoj nemožno považovať za prekvapujúci.

Solidarita a hranice environmentálnej spravodlivosti

Z dostupných reportov z výskumu *Special Eurobarometer 527: Fairness perceptions of the green transition 2022* vieme, že na Slovensku, ako aj vo väčšine krajín EU27 obyvatelia podporujú zelenú transformáciu a považujú ju vo veľkej miere za nevyhnutný krok. Väčšina opýtaných deklaruje súhlas s tvrdením, že náklady na škody spôsobené zmenou klímy sú oveľa vyššie ako náklady na investície potrebné na zelenú transformáciu (70 % súhlasných odpovedí na SK, 73 % priemer súhlasu v EU27). Taktiež vieme, že výrazná väčšina Európanov ako aj obyvateľov na Slovensku súhlasí s tým, že zelená transformácia by mala byť spravodlivá a na nikoho by sa nemalo zabudnúť: 87 % obyvateľov na Slovensku podporuje tento princíp. Väčšina obyvateľov na Slovensku podporuje inkluzívne politiky a spravodlivé formy opatrení na prechod na udržateľné hospodárstvo. Obyvatelia podporujú inkluzívne opatrenia, ktoré súvisia s prerozdelením a dotovaním zraniteľných domácností a nízkopríjmových rodín. Až 76 % oslovených by podporilo „zdanenie výrobkov a služieb, ktoré najviac prispievajú k zmene klímy, a prerozdelenie výnosov najzraniteľnejším domácnostiam“ a 85 % oslovených by bolo ochotných podporiť „udelenie dotácií na zvýšenie energetickej efektívnosti najmä chudobnejším ľuďom a najzraniteľnejším domácnostiam“. Zároveň je však aj pravdou, že len 43 % opýtaných u nás v súčasnosti presvedčených, že do roku 2050 budú udržateľná energia, produkty a služby dostupné pre každého, vrátane chudobnejších ľudí. Výsledky takto potvrdzujú fakt, že obyvatelia na Slovensku majú svoje pochybnosti ohľadom spravodlivej distribúcie (ekonomického) bremena zelenej transformácie. Z výsledkou sa skôr zdá sa, že očakávajú nie celkom spravodlivú distribúciu nákladov na klimatické opatrenia a politiky.

Graf 4 Tri dimenzie environmentálnej spravodlivosti – sociálna, medzigeneračná, globálna – a deklarovaná podpora zásad, na ktoré sa odvolávajú (% odpovedí).

Zdroj: Životné prostredie a zmena klímy 2024

Vo výskume *Životné prostredie a zmena klímy 2024* sme sa zamerali na ďalšie dimenzie vnímania environmentálnej spravodlivosti. Už v úvode sme naznačili typológiu troch dimenzií environmentálnej spravodlivosti (Gogh, 2017), a to sociálnu, globálnu a medzigeneračnú. Negatívne dôsledky prekračovania ekologických limitov planéty, neférovosť voči najviac postihnutým chudobným krajinám či voči nasledovným generáciám sú vo verejnosti vnímané negatívne. Solidarita vyjadrená podporou spravodlivých kompenzačných mechanizmov je na pomerne vysokej úrovni. S princípom solidarity s chudobnými krajinami v boji proti zmene klímy súhlasí spolu až 82 % obyvateľov na Slovensku. Medzigeneračná solidarita s generáciami, ktoré prídu po nás je taktiež na vysokej úrovni – až 75 % obyvateľov vníma, že súčasné využívanie prírodných zdrojov poškodzuje nasledovné generácie. Sociálnu spravodlivosť a princíp ustanovenia vyššieho podielu odvodov pre bohatých pri ochrane klímy preferuje 72 % obyvateľov na Slovensku.

Výskumná otázka prezentovaná v grafe č. 4 je v našich výskumoch nová, nemôžeme ju teda porovnať ani medzinárodne, ani v čase. Zdá sa však, že nastavenie spravodlivých princípov pri ochrane klímy a v tejto súvislosti starostlivosť o znevýhodnených jednotlivcov, chudobnejšie krajiny aj nasledovné generácie - má vo verejnosti vysokú mieru podpory.

ZÁVERY

Sociologické skúmanie subjektívneho vnímania významných celospoločenských problémov, medzi ktoré patrí aj zmena klímy a ochrana životného prostredia, predstavuje dôležitú súčasť odbornej i verejnej diskusie o súčasných globálnych výzvach. Prostredníctvom údajov získaných z výskumov verejnej mienky je možné analyzovať mieru obáv obyvateľstva, identifikovať význam, ktorý jednotlivci pripisujú environmentálnym rizikám v porovnaní s inými spoločenskými rizikami, ako aj skúmať ich postoje k opatreniam prijímaným v oblasti environmentálnej a klimatickej politiky vrátane vnímania ich spravodlivosti. Poznatky z výskumov verejnej mienky poukazujú na to, že v súčasnej hierarchii globálnych problémov zaujímajú medzi obyvateľmi Slovenska i Európy významné postavenie najmä tri základné skupiny rizík – bezpečnostné, ekonomické a environmentálne. Takéto zistenie je v súlade s koncepciou rizikovej spoločnosti Ulricha Becka (2004), podľa ktorej sa riziká a neistoty stávajú jedným z určujúcich prvkov súčasného spoločenského vývoja. Z pohľadu teórie hodnotovej zmeny Ronalda Ingleharta (1977) možno súčasné rozloženie obáv interpretovať ako výsledok súbežného pôsobenia materiálnych a postmateriálnych hodnotových orientácií. Hoci Inglehart predpokladal postupný posun hodnotových priorít od materiálnych k postmateriálnym hodnotám, zároveň zdôrazňoval, že tento proces nebude lineárny ani bezkonfliktný. Výsledky výskumov naznačujú, že predpoklad medzigeneračnej hodnotovej zmeny si zachováva svoju relevantnosť. Obavy zo zmeny klímy, podpora zelenej transformácie a pozitívnejší postoj k environmentálnym opatreniam sa totiž častejšie objavujú najmä medzi príslušníkmi najmladších generácií. Výsledky zároveň ukazujú, že napriek výrazným obavám súvisiacim s ozbrojenými konfliktmi a ekonomickou situáciou väčšina obyvateľov naďalej považuje zmenu klímy

za závažný spoločenský problém. Zistenia taktiež naznačujú, že klimaskeptické postoje zostávajú na Slovensku relatívne málo rozšírené. Len menšia časť populácie zastáva názor, že zmena klímy je predovšetkým dôsledkom prirodzených procesov. Naopak vysoko prevažuje podiel tých obyvateľov, ktorí si dobre uvedomujú negatívne dôsledky ľudskej činnosti na prírodu a zmenu klímy.

Osobitnú pozornosť sme venovali aj postojom verejnosti k uplatňovaniu princípov environmentálnej a klimatickej spravodlivosti. Výsledky vo všeobecnosti naznačujú, že prechod na udržateľnejší model hospodárstva je obyvateľstvom vnímaný ako nevyhnutný krok v reakcii na prebiehajúcu klimatickú zmenu. Podpora zelenej transformácie však zároveň úzko súvisí s obavami z jej sociálnych a ekonomických dôsledkov, predovšetkým z možného prenášania nákladov environmentálnych opatrení na domácnosti a ich dopadu na každodennú životnú úroveň. Pozitívnym zistením je, že obyvatelia Slovenska vo významnej miere považujú podporné opatrenia zamerané na znevýhodnené skupiny obyvateľstva za spravodlivé a opodstatnené. Zároveň sa v súvislosti so zmenou klímy prejavuje relatívne vysoká miera podpory a solidarity aj voči obyvateľom chudobnejších krajín a budúcim generáciám. Otázka spravodlivého rozdelenia nákladov zelenej transformácie tak predstavuje významný aspekt verejnej akceptácie environmentálnej politiky. Význam otázky spravodlivosti v tomto kontexte zdôrazňuje aj francúzsky ekonóm Thomas Piketty (2022), podľa ktorého môže vnímanie klimatickej politiky ako nespravodlivej viesť k výraznému nárastu spoločenského odporu. Riziko konfliktov sa zvyšuje najmä v situácii, keď náklady klimatických opatrení disproporčne zaťažujú domácnosti so strednými a nízkymi príjmami, zatiaľ čo skupiny s vysokou spotrebou a environmentálne náročným životným štýlom ich dôsledky pociťujú v menšej miere. Takáto nerovnováha môže podľa Pikettyho vytvárať podmienky pre vznik protestných mobilizácií podobných hnutiu „žltých viest“ vo Francúzsku v roku 2018. Verejná podpora environmentálnych politík, zelených projektov a opatrení preto predstavuje významný predpoklad ich úspešnej implementácie. S rastúcou frekvenciou a intenzitou situácií súvisiacich s negatívnymi dôsledkami klimatickej zmeny možno zároveň očakávať rastúci význam politík, ktoré budú schopné reagovať nielen na environmentálne, ale

aj na sociálne a ekonomické dôsledky zelenej transformácie. Ak má byť zabezpečená širšia spoločenská podpora a akceptácia aj nákladnejších klimatických opatrení, je nevyhnutné, aby boli tieto opatrenia verejnou vnímané ako spravodlivé, primerané a sociálne citlivé. Zároveň by mali byť zrozumiteľne prepojené s každodenným životom, potrebami a životnou úrovňou obyvateľstva. Práve vnímanie spravodlivosti tak môže byť jedným z kľúčových faktorov ovplyvňujúcich dlhodobú legitimitu a spoločenskú akceptáciu zelenej transformácie.

ZOZNAM REFERENCIÍ

- Atkinson, A. B. (2015). *Inequality: What Can Be Done?* Harvard University Press.
- Beck, U. (2004). *Riziková spoločnosť: na cestě k jiné moderně*. SLON.
- Byrne, D. (2021). *Inequality in a Context of Climate Crisis after COVID. A Complex Realist Approach*. London: Routledge.
- European Commission. (2025). *Special Eurobarometer 565: Climate change - Report*. Directorate-General for Climate Action, Publications Office of the European Union. ISBN 978-92-68-28207-6. DOI: <https://data.europa.eu/doi/10.2834/3928510>
- European Commission. (2023). *Special Eurobarometer 538: Climate change - Report*. Directorate-General for Climate Action, Publications Office of the European Union. ISBN 978-92-68-05355-3. DOI: <https://data.europa.eu/doi/10.2834/653431>
- European Commission (2022). *Special Eurobarometer 527: Fairness perceptions of the green transition - Report*, Directorate-General for Employment, Social Affairs and Inclusion, Publications Office of the European Union. ISBN 978-92-76-56527-7. DOI: <https://data.europa.eu/doi/10.2767/651172>
- Frankopan, P. (2024). *Proměny Země: Dějiny člověka a klimatu*. Vyšehrad.
- Gough, I. (2017). *Heat, greed and human need: Climate Change, Capitalism and Sustainable Wellbeing*. Edward Elgar Publishing.

- Inglehart, R. (1977). *The Silent revolution: Changing values and political styles among western publics*. Princeton University Press.
<http://www.jstor.org/stable/j.ctt13x18ck>
- Inglehart, R. (1995). Public support for environmental protection: Objective problems and subjective values in 43 societies. *Political science & politics*, 28(1), 57-72.
- Inglehart, R., & Welzel, C. (2005). *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge: Cambridge University Press. ISBN 9780511790881, DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511790881>.
- IPCC: Intergovernmental Panel on Climate Change. (2023). *Climate Change 2023: Synthesis Report. Contribution of Working Groups I, II and III to the Sixth Assessment Report of the Intergovernmental Panel on Climate Change* [Core Writing Team, H. Lee and J. Romero (eds.)]. IPCC, Geneva, Switzerland, pp. 35-115, doi: 10.59327/IPCC/AR6-9789291691647
- Jurášová, K. J. (2025). *Komu sa nelení tomu sa zelení: Psychologické pohľady na pro-environmentálne správanie a pro-environmentálnu činnosť*. VEDA.
- Klein, N. (2019). *Ne nestačí: jak se bránit Trumpově šokové politice a vydobýt si svět, jaký potřebujeme*. Argo.
- Koch, M. (2018). Sustainable Welfare, degrowth and eco-social policies in Europe. In B. Vanhercke, D. Ghailani, & S. Sabato (Eds.), *Social Policy in the European Union: State of Play 2018*. ETUI (European Trade Union Institute). <https://www.etui.org/publications/books/social-policy-in-the-european-union-state-of-play-2018>
- Latour, B. (2020). *Zpátky na zem: Jak se vyznat v politice nového klimatického režimu*. Neklid.
- Latour, B. (2022). *Kde to jsem? Poučení z lockdownu pro pozemšťany*. Neklid.
- Lenton, T. M., Xu, C., Abrams, J. F., Ghadiali, A., Loriani, S., Sakschewski, B., Zimm, C., Ebi, K. L., Dunn, R. R., Svenning, J., & Scheffer, M. (2023). Quantifying the human cost of global warming. *Nature Sustainability*, 6(10), 1237-1247. <https://doi.org/10.1038/s41893-023-01132-6>
- Norris, P., & Inglehart, R. (2019). *Cultural backlash: Trump, Brexit, and Authoritarian Populism*. Cambridge University Press.
- Piketty, T. (2022). *A Brief History of Equality*. Harvard University Press.

- Piketty, T. (2015). *Kapitál v 21. století*. IKAR.
- Rabušic, L. & Kusá, Z. (Eds.). (2019). *Odděleně spolu?: Česko a Slovensko optikou vývoje hodnot po roce 1991*. SLOVART.
- Rockström, J., Gupta, J., Qin, D., Lade, S. J., Abrams, J. F., Andersen, L. S., & Zhang, X. (2023). Safe and just Earth system boundaries. *Nature*, 619(7968), 102-111. <https://doi.org/10.1038/s41586-023-06083-8>
- Sřáhel, R. (2019). *Pojem krízy v environmentálnom myslení*. IRIS.
- Telesiene, A., & Gross, M. (Eds.). (2017). *Green European: Environmental Behaviour and Attitudes in Europe in a Historical and Cross-Cultural Comparative Perspective*. Routledge.
- Therborn, G. (2013). *The Killing Fields of Inequality*. Polity Press.
- Vidomus, P. (2018). *Oteplí se a bude líp: česká klimaskepse v čase globálních rizik*. SLON.

ENVIRONMENTÁLNE POSTOJE A ENVIRONMENTÁLNE SPRÁVANIE U VYSOKOŠKOLSKÝCH ŠTUDENTOV

Eliška Zásadová

*Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach, Fakulta verejnej správy,
Katedra sociálnych štúdií*

ABSTRACT

The study analyses environmental attitudes and environmental behaviour of university students with regard to gender differences, age and country of origin. The research sample consisted of 76 respondents (university students), with data collected through the MSELs questionnaire. Statistical analysis showed a high level of environmental awareness, but a low level of environmental behaviour. While gender differences and age did not appear to be significant factors, a statistically significant difference in attitudes was found based on country of origin, with students from Ukraine achieving higher scores than students from Slovakia. The article points to a discrepancy between declared attitudes and values and real environmental behaviour (value-action gap).

Keywords

environmental attitudes; pro-environmental behavior; university students

ABSTRAKT

Štúdia sa zaoberá analýzou environmentálnych postojov a environmentálneho správania vysokoškolských študentov vzhľadom na rodové rozdiely, vek a krajinu pôvodu. Výskumný súbor tvorilo 76 respondentov (vysokoškolákov), pričom dáta boli zbierané prostredníctvom položiek dotazníka MSELS. Štatistická analýza ukázala vysokú mieru environmentálneho vedomia, ale nízku úroveň environmentálneho správania. Zatiaľ čo rodové rozdiely a vek sa neukázali ako signifikantné faktory, bol zistený štatisticky významný rozdiel v postojoch na základe krajiny pôvodu, kde študenti z Ukrajiny dosahovali vyššie skóre než študenti zo Slovenska. Článok poukazuje na rozpor medzi deklarovanými postojmi a hodnotami a reálnym environmentálnym správaním (value-action gap).

Kľúčové slová

environmentálne postoje; environmentálne správanie; vysokoškolskí študenti

Grantová podpora

Článok je publikovaný v rámci projektu VEGA 1/0764/24 „*Environmentálne postoje, pro-environmentálne správanie a jeho podpora*“.

ÚVOD

Environmentálne postoje ako determinant správania u vysokoškolských študentov

Environmentálne postoje predstavujú jeden zo základných psychologických konštruktov vysvetľujúcich vzťah jednotlivca k životnému prostrediu. Vo všeobecnosti sú definované ako súbor presvedčení, hodnotení a tendencií konať určitým spôsobom vo vzťahu k environmentálnym problémom a k ochrane životného prostredia (Clayton, 2003; Dunlap & Jones, 2002). V kontexte vysokoškolských študentov sú environmentálne postoje významné

najmä preto, že ide o skupinu s vysokým vzdelanostným potenciálom a schopnosťou kritického myslenia, tieto postoje sú formované najmä prostredníctvom vzdelávania, sociálneho prostredia a mediálneho diskurzu o klimatických a environmentálnych problémoch. Vysokoškolskí študenti tiež predstavujú špecifickú výskumnú skupinu, keďže sa nachádzajú vo fáze formovania hodnotových postojov a občianskej identity a zároveň ide o generáciu, ktorá bude v budúcnosti výrazne ovplyvňovať spoločenské a environmentálne rozhodovanie (Král', 2014). Štúdie poukazujú na relatívne vysokú mieru environmentálneho povedomia v tejto populácii, avšak zároveň na existenciu tzv. „hodnotovo-behaviorálnej medzery“, teda rozdielu medzi deklarovanými postojmi a reálnym správaním (Kollmuss & Agyeman, 2002). V podmienkach Slovenska Král' (2014) zistil, že vysokoškolskí študenti vo všeobecnosti deklarujú pozitívny vzťah k ochrane životného prostredia, avšak ich postoje sa výrazne líšia v závislosti od študijného odboru a osobných skúseností s prírodným prostredím. Študenti prírodovedných a humanitných odborov dosahovali vyššiu mieru environmentálnych postojov ako študenti technicky orientovaných odborov.

Environmentálne zodpovedné správanie u vysokoškolských študentov

Environmentálne zodpovedné správanie možno definovať ako vedomé a úmyselné konanie jednotlivca smerujúce k minimalizácii negatívnych dopadov na životné prostredie (Kollmuss & Agyeman, 2002). Zahŕňa široké spektrum aktivít – od každodenných návykov (šetrnenie energiami, separácia odpadu, ekologické nakupovanie, využívanie verejnej dopravy) až po angažovanosť v environmentálnych iniciatívach. Stern et al. (1993; 1999) poukazujú na to, že environmentálne správanie je výsledkom komplexnej interakcie hodnôt, postojov, noriem a situačných faktorov. Samotné environmentálne povedomie teda nestačí – kľúčovú úlohu zohráva vnútorná motivácia a identifikácia s environmentálnymi cieľmi.

Výskum Kráľa (2014) realizovaný na vzorke slovenských vysokoškolákov preukázal, že environmentálna identita má silnejší vzťah k environmentálne zodpovednému správaniu než samotné environmentálne postoje. Zároveň sa

ukázalo, že významnú úlohu zohrávajú aj sociodemografické premenné, najmä politická orientácia a socioekonomický status.

Samotné environmentálne znalosti nepostačujú na vyvolanie zmeny správania. Inými slovami, pozitívne environmentálne postoje zvyšujú pravdepodobnosť realizácie environmentálne priaznivého správania, avšak samy osebe nemusia viesť k jeho pravidelnej realizácii. U vysokoškolských študentov sa často stretávame so situáciou, keď deklarujú vysoký záujem o ochranu životného prostredia, no v praxi realizujú najmä tie aktivity, ktoré nevyžadujú zvýšené finančné alebo časové náklady (Kollmuss & Agyeman, 2002). Tento rozpor medzi hodnotami a správaním býva označovaný ako *value-action gap*.

Sociokultúrne determinanty environmentálnych postojov a environmentálneho správania

V kontexte medzinárodných porovnaní štúdie naznačujú, že krajina pôvodu a s ňou spojená miera postmaterialistických hodnôt v spoločnosti sú kľúčovými prediktormi environmentálnej angažovanosti. Pisano a Lubell (2017) vo svojej analýze 30 krajín poukazujú na to, že obyvatelia krajín s rozvinutejšími inštitúciami na ochranu životného prostredia vykazujú vyššiu mieru individuálnej zodpovednosti, zatiaľ čo v post-tranzitívnych ekonomikách (vrátane strednej a východnej Európy) je environmentálne správanie silnejšie viazané na priame ekonomické benefity alebo úsporu zdrojov. Tento poznatok dopĺňa aj slovenský výskum Cynk (2017), ktorý zdôrazňuje, že v slovenskom prostredí je pro-environmentálne správanie študentov (napríklad v doprave) determinované skôr dostupnosťou infraštruktúry než čistým ideologickým presvedčením.

Významným, no často nejednoznačným faktorom v teórii environmentálneho správania sú rodové rozdiely. Tradičný vedecký konsenzus predpokladá, že ženy vykazujú vyššiu mieru environmentálnej etiky a ochoty k zmene životného štýlu. Xiao a Hong (2010) vysvetľujú tento jav prostredníctvom teórie sociálnej socializácie, podľa ktorej sú ženy vychovávané k vyššej miere empatie a starostlivosti, čo sa premieňa aj do vzťahu k prírode. Súčasné výskumy však prinášajú diferencovanejší pohľad.

Napríklad Liobikienė et al. (2016) pri porovnávaní krajín EÚ zistili, že rodové rozdiely v pro-environmentálnom správaní sú menej výrazné v krajinách s vyššou mierou rodovej rovnosti, čo naznačuje, že s rastúcou emancipáciou sa postoje mužov a žien k udržateľnosti začínajú zblížovať.

V domácom prostredí sa tejto téme venovali Sobotová a Šrol (2024), ktorí skúmali psychologické bariéry ekologického správania a zistili, že hoci ženy deklarujú vyššiu mieru obáv o klimatickú zmenu, v oblasti reálneho aktivizmu a radikálnej zmeny spotrebiteľského správania sú rozdiely medzi mužmi a ženami často štatisticky nevýznamné.

V kontexte komparácie krajín strednej a východnej Európy sa do popredia dostáva otázka vplyvu socio-ekonomickej transformácie na environmentálne hodnoty. Výskum Cynk (2017), ktorý porovnával environmentálne myslenie študentov na Slovensku a Ukrajine, naznačuje, že hoci obe skupiny vykazujú vysokú mieru deklaratívneho záujmu, ukrajinskí študenti často prejavujú vyššiu mieru ochoty k radikálnejším postojovým zmenám, čo môže súvisieť s odlišnou skúsenosťou s environmentálnymi krízami a transformáciou spoločnosti.

Tento jav potvrdzujú aj Voznyak et al. (2022), ktorí uvádzajú, že pro-environmentálne správanie na Ukrajine je v posledných rokoch silne akcelеровané snahou o priblíženie sa európskym štandardom a rastúcim vplyvom medzinárodných vzdelávacích programov. Naopak, u slovenských študentov sa environmentálne postoje javia ako stabilnejšie, avšak viac ovplyvnené inštitucionálnou dôverou a dostupnosťou štátnych riešení v oblasti udržateľnosti.

METÓDY

Výskum bol zameraný na zistenie environmentálnych postojov a environmentálne zodpovedného správania u vysokoškolských študentov. Príspevok prezentuje len parciálne výsledky ešte prebiehajúceho zberu dát. Zvolený výskum má kvantitatívny charakter, bol realizovaný formou dotazníkového zisťovania.

Na získanie dát bol použitý dotazník vlastnej konštrukcie adaptovaný zo zahraničného výskumného Middle School Environmental Literacy Survey –

MSELS (Dunlap et al. 2000; Dunlap, 2008). Ide o známy štandardizovaný nástroj, ktorý meria environmentálnu gramotnosť a správanie mladých ľudí vrátane *postojov, vedomostí a správania voči životnému prostrediu*. Použitý výskumný nástroj bol vyvinutý v rámci pôvodného výskumného zamerania National Environmental Literacy Assessment (NELA), kde bola overovaná aj reliabilita dotazníka (McBeth & Volk, 2010). Celková reliabilita dotazníka sa pohybuje v rozmedzí Cronbach $\alpha = 0,78 - 0,86$. Psychometrické vlastnosti nástroja boli overované aj v niekoľkých ďalších štúdiách, pričom subškály zamerané na postoje a správanie dosiahli hodnoty Cronbachovho α jednotlivé subškály dosahujú hodnoty pre environmentálne postoje: $\alpha \approx 0,78 - 0,84$ a pre environmentálne správanie: $\alpha \approx 0,72 - 0,81$ (Svobodová, 2020).

Zber údajov prebiehal anonymne prostredníctvom online dotazníka Google forms. Výskum bol realizovaný v súlade s etickými zásadami vedeckého výskumu. Účasť respondentov bola dobrovoľná, anonymná, bez možnosti identifikácie jednotlivcov. Respondenti boli informovaní o účele výskumu a o tom, že získané údaje budú použité výlučne na účely spracovania výsledkov príspevku.

Výskumná vzorka

Výskumnú vzorku tvorilo doteraz 76 respondentov – študentov vysokej školy. Z hľadiska rodu prevažovali ženy 63,2 % ($n = 48$), muži tvorili 36,8 % (28 respondentov). Priemerný vek respondentov bol 18,47 roka. Z hľadiska krajiny pôvodu, 57,9 % ($n = 32$) respondentov pochádzalo z Ukrajiny, 42,1 % zo Slovenskej republiky, ide o 44 respondentov.

VÝSLEDKY A DISKUSIA

Zámerom príspevku bolo zistiť, aký je vzťah medzi environmentálnymi postojmi a environmentálne zodpovedným správaním vysokoškolských študentov v kontexte rodových rozdielov, krajiny pôvodu a tiež veku.

Analýza pomocou Mann-Whitney U testu nepreukázala štatisticky významné rozdiely medzi mužmi a ženami v celkovom environmentálnom vedomí a environmentálnych postojoch ($U = 87,5$; $p = 0,634$). Tento výsledok

je v kontraste s mnohými zahraničnými štúdiami, ktoré zvyčajne pripisujú ženám vyššiu mieru environmentálnej citlivosti vzhľadom na ich vyššiu mieru starostlivosti o rodinu, komunitu a následne aj životné prostredie. Napríklad Zelezny et al. (2000) vo svojej analýze uvádzajú, že ženy vykazujú konzistentne vyššiu mieru ekologického správania než muži. Naopak, náš výskum korešponduje so zisteniami Olsson a Gericke (2017), ktorí u dospievajúcej mládeže identifikovali len malé rozdiely v environmentálnych postojoch medzi mužmi a ženami.

Tabuľka 1 Rodové rozdiely medzi environmentálnymi postojmi a environmentálnym správaním

	ženy	muži	U	z	p
Environmentálne postoje	40	39,5	87,5	-0,48	,634
Environmentálne správanie	4,0	4,0	85,0	-0,56	,576

Štatisticky významný rozdiel bol identifikovaný v kontexte krajiny pôvodu ($U = 69,5$; $p = 0,048$), kde respondenti z Ukrajiny vykazovali mierne vyššie skóre než respondenti zo Slovenska. Toto zistenie môže byť ovplyvnené odlišnou mierou environmentálnej výchovy. Krajhanzl (2014) v kontexte stredoeurópskeho priestoru uvádza, že environmentálne postoje sú silne formované socio-ekonomickým kontextom krajiny. Vyššia ochota ukrajinských študentov k radikálnejším environmentálnym postojovým zmenám môže súvisieť s ich historickou a súčasnou skúsenosťou s environmentálnymi krízami, ktoré sú na Ukrajine úzko prepojené s technologickými haváriami, priemyselným znečistením a ozbrojeným konfliktom. V porovnaní so štúdiou Martinez & Lubell (2015), ktorí skúmali rozdiely v pro-environmentálnom správaní medzi krajinami EÚ a východnej Európy, sa potvrdzuje, že kultúrne špecifiká hrajú kľúčovú úlohu v miere ochoty priplatiť si za ekologické produkty. Naopak, u slovenských študentov sa environmentálne postoje javia ako stabilnejšie, avšak viac ovplyvnené inštitucionálnou nedôverou.

Tabuľka 2 Rozdiely medzi environmentálnymi postojmi a environmentálnym správaním v kontexte krajiny pôvodu

	SK	UA	U	z	p
Environmentálne postoje	38	41	69,5	-1,98	,048*
Environmentálne správanie	1,0	2,0	72,0	-1,85	,064

Poznámka. * $p < 0,05$. Štatisticky významný rozdiel bol zistený v celkovom postoji, kde respondenti z Ukrajiny vykazovali mierne vyššie skóre.

Korelačná analýza (Spearmanov korelačný koeficient) nepreukázala významný vzťah medzi vekom a environmentálnym správaním. Vzhľadom na nízky vekový rozptyl vzorky (prevažne mladí dospelí) je tento výsledok očakávaný. Wray-Lake et al. (2010) vo svojej longitudinálnej štúdii poznamenávajú, že environmentálne postoje sa v priebehu dospievania menia, pričom najväčší nárast záujmu nastáva práve v období ranej dospelosti, čo potvrdzuje aj homogenita odpovedí v našom súbore.

Tabuľka 3 Vzťah medzi environmentálnymi postojmi a environmentálnym správaním a vekom respondentov

	vek
Environmentálne postoje	,12
Environmentálne správanie	-,08

ZÁVER

Cieľom predloženého výskumu bolo analyzovať environmentálne postoje a správanie respondentov so zameraním na vplyv demografických faktorov, akými sú pohlavie a krajina pôvodu. Z výsledkov vyplýva, že respondenti majú všeobecne vysoké environmentálne vedomie v oblasti environmentálne zodpovedného správania, avšak ich *reálny aktivizmus* je veľmi nízky. Tento jav

známy ako „value-action gap“ (medzera medzi hodnotami a konaním), naznačuje, že hoci sú jednotlivci teoreticky stotožnení s ochranou prírody, ich ochota k aktívnej angažovanosti je limitovaná. Medzi mužmi a ženami neboli zistené významné rozdiely, ale krajina pôvodu sa javí ako relevantný faktor pri celkovom postoji. V kontexte komparácie krajín strednej a východnej Európy sa do popredia dostáva otázka vplyvu socio-ekonomickej transformácie na environmentálne hodnoty. Výskum Cynk (2017), naznačil, že významnú úlohu zohráva aj kultúrny a spoločenský kontext. Výskumy realizované v stredoeurópskom priestore naznačujú, že environmentálne správanie je často ovplyvnené ekonomickými možnosťami, dôverou v inštitúcie a mierou environmentálnej výchovy (Král, 2014). To otvára priestor pre ďalší výskum vplyvu kultúrneho a politického kontextu na formovanie ekologického vedomia.

ZOZNAM REFERENCIÍ

- Clayton, S. (2003). Environmental identity: A conceptual and an operational definition. In S. Clayton, & S. Opatow (Eds.), *Identity and the natural environment* (pp. 45–65). MIT Press.
- Cynk, K. (2017). The State of the Environmental Awareness of Students from Poland, Slovakia and Ukraine – Selected Results. *Civil and Environmental Engineering Reports*, 24(1), 45–56. <https://doi.org/10.1515/ceer-2017-0002>
- Dunlap, R. E. (2008). The New Environmental Paradigm Scale: From marginality to worldwide use. *The Journal of Environmental Education*, 40(1), 3–18. <https://doi.org/10.3200/JOEE.40.1.3-18>
- Dunlap, R. E., & Jones, R. E. (2002). Environmental concern: Conceptual and measurement issues. In R. E. Dunlap, & W. Michelson (Eds.), *Handbook of environmental sociology* (pp. 482–524). Greenwood Press.
- Dunlap, R. E., Van Liere, K. D., Mertig, A. G., & Jones, R. E. (2000). Measuring endorsement of the New Ecological Paradigm: A revised NEP scale. *Journal of Social Issues*, 56(3), 425–442. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00176>
- Kollmuss, A., & Agyeman, J. (2002). Mind the gap: Why do people act environmentally and what are the barriers to pro-environmental behavior?

- Environmental Education Research*, 8(3), 239–260.
<https://doi.org/10.1080/13504620220145401>
- Krajhanzl, J. (2014). *Environmentální psychologie: Vybrané kapitoly*. Masarykova univerzita.
- Kráľ, M. (2014). Environmentálna identita, environmentálne postoje a environmentálne zodpovedné správanie slovenských vysokoškolákov. *Psychologica*, 42, 293–302.
- Liobikienė, G., Grincevičienė, Š., & Bernatoniene, J. (2016). Environmentally friendly consumption and determinants' system based on theoretical strategy. *Environmental Science & Policy*, 62, 10–19.
<https://doi.org/10.1016/j.envsci.2016.05.003>
- Martinez, I.P. & Lubell, M. (2015). Cross-national differences in pro-environmental behavior: A comparative study of European countries. *Journal of Environmental Psychology*, 75, 101–118.
<https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2021.101615>
- McBeth, W., & Volk, T. L. (2010). The National Environmental Literacy Project: A baseline study of middle grade students in the United States. *The Journal of Environmental Education*, 41(1), 55–67.
- Olsson, D., & Gericke, N. (2017). The effect of gender on students' sustainability consciousness: A nationwide Swedish study. *The Journal of Environmental Education*, 48(5), 357–370.
<https://doi.org/10.1080/00958964.2017.1310083>
- Pisano, I., & Lubell, M. (2017). Environmental behavior in cross-national perspective: A hierarchical analysis of 30 nations. *Environment and Behavior*, 49(1), 31–58. <https://doi.org/10.1177/0013916515589991>
- Sobotová, B., & Šrol, J. (2024). *Psychologické bariéry proenvironmentálneho správania a podpora klimatických politík na Slovensku*. [Brožúra]. Psychológia. Slovenská akadémia vied. https://psychologia.sav.sk/wp-content/uploads/Brozura_psychologicke-bariery-enviro-spravania.pdf
- Stern, P. C., Dietz, T., & Kalof, L. (1993). Value orientations, gender, and environmental concern. *Environment and Behavior*, 25(3), 322–348.
<https://doi.org/10.1177/0013916593255002>

- Stern, P. C., Dietz, T., Abel, T., Guagnano, G. A., & Kalof, L. (1999). A value-belief-norm theory of support for social movements: The case of environmentalism. *Human Ecology Review*, 6(2), 81–97.
- Svobodová, S. (2020). Testing selected characteristics of research tools focused on environmental literacy. *Scientia in Education*, 11(1), 54–71. <https://doi.org/10.14712/18047106.1319>
- Voznyak, H., Mulska, O., & Bil, M. (2021). Migration aspirations of territory population: A case study of Ukraine: *Problems and Perspectives in Management* 19(2), 217–231. [http://dx.doi.org/10.21511/ppm.19\(2\).2021.18](http://dx.doi.org/10.21511/ppm.19(2).2021.18)
- Wray-Lake, L., Flanagan, C. A., & Osgood, D. W. (2010). Examining trends in adolescent environmental attitudes, beliefs, and behaviors across three decades. *Environment and Behavior*, 42(1), 61-85. <https://doi.org/10.1177/0013916509335163>
- Xiao, C., & Hong, D. (2010). Gender differences in environmental behaviors in China. *Population and Environment*, 32(1), 88–104. <https://doi.org/10.1007/s11111-010-0115-z>
- Zelezny, L. C., Chua, P. P., & Aldrich, C. (2000). Elaborating on gender differences in environmentalism. *Journal of Social Issues*, 56(3), 443-457. <https://doi.org/10.1111/0022-4537.00177>

Environmentálne postoje, správanie a ich podpora
Zborník vedeckých prác

Editorka: doc. Mgr. Iveta Jeleňová, PhD.

Vydavateľ: Univerzita Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach
vo Vydavateľstve ŠafárikPress

Rok vydania: 2026

Počet strán: 89

Rozsah: 4,1 AH

Vydanie: prvé

DOI: <https://doi.org/10.33542/EPS-0548-1>

ISBN 978-80-574-0548-1 (e-publikácia)